

TIO

loxæ

TIA

MARO

I.



RV M;
INIANA;
ngium,

CITIZENSHIP

OF THE

UNITED STATES

AND

THE

REQUIREMENTS

FOR

ADMISSION

TO



1911

Illustribus
ORDINIBVS
HOLLANDIÆ
ET WEST-PHRISIÆ.

MVLTIÆ semper &
grauissima, Illu-
stres Ordines, Pa-
tres patriæ, domi-
ni mei honorandi,
inter mortales de religione extite-
runt controuersia: in quibus do-
ctrina de prouidentia Dei reli-
quis longè antecellit. Etenim nul-
la maioris est momenti, nulla quæ
latius & acriore omnium conten-
tione dimanarit. Hanc dissiden-
tium philosophorum scholis, hanc
* 2 pro-

*profani vulgi sermonibus, hanc
Christianorum studiis, ab omni
pene memoria, magno ecclesiae &
reipublice damno, indignius agi-
tari, compertum est. Malè enim
viuitur, si de Deo non bene cre-
ditur: ut verè ac grauiter de hoc
argumento augustus ille Augu-
stinus monet. Hæc autem contro-
uersia, ut reliquæ, non aliunde,
quàm ex humani ingenij (quod
Dei naturam suis præiudiciis me-
titur) innata vanitate, & Sacra-
rum literarum ignorantia, pro-
fluxit. Hinc enim, ait Chryso-
stomus, innumera mala nata
sunt, quod Scripturæ ignoran-
tur. Hinc erupit multa illa hæ-
resium pernicies, hinc vita dis-
soluta,*

De ciui. Dei
lib. 5. c. 10.

Ad Romæ-
nos Hom. 1.

soluta , hinc inutiles labores.
Quemadmodum enim qui luce ista priuati sunt, recta vtique non pergunt; ita qui ad radios diuinarum Scripturarum non respiciunt , multa coguntur continuoq. delinquere : vtpote in longè peioribus tenebris ambulantes. *Itaque præclare de ecclesia & republica videntur meriti, qui nostra memoria, hanc de prouidentia Dei doctrinam ex sacrarum literarum penetralibus explicare : & illustrare studuerunt. Quos, ut præceptores orbis Christiani, reuereor & amplector. Verum quandoquidem loquendi modis interdum à se mutuo differunt, hinc quidam viri boni ac p̃ij*

*sententiarum in summa rei va-
rietatem aliquam & dissensionem
esse suspicantur: alij contra male-
uoli, id ipsum contentiosè expro-
brant & hac ratione orthodoxis
inuidiam, tribunitiis suis clamo-
ribus & scriptionibus, apud om-
nes conflare, & publicam ecclesie
pacem turbare, moliuntur. Quod
quàm perniciosum etiam sit rei-
publice, non tam explicationem
desiderat, quàm deplorationem
& medicinam. Quamobrem
operapretium me facturum exi-
stimavi si doctiorum vestigiis in-
sistens inde ab exordio hoc argu-
mentum, ad meam & rudiorum
utilitatem, pro modulo arcefferem
& conciliationem doctrina ortho-
doxa*

doxa de providentia Dei seriò ac
modestè meditarer. Arduum, fa-
teor, institutum! sed debita ecclesiæ
& patriæ pietas, bonorum stimu-
lus, & doctissimorum collegarum
examen ac consensus, temerita-
tis opinionem, ut spero, diluent.
Quemadmodum enim ad com-
mune incendium restinguendum
ab omnibus meritò concurritur;
nec validiorum solum laudatur
industria, sed imbecilliorum quoq;
probatur studium: sic & tenuem
meum, ad hanc de providentia Dei
controuersiam tollendam, labo-
rem, non omnino improbatum iri
existimo. Caterum quum duo po-
tissimum in omni scripto, præter
argumenti veritatem, requirantur,
* 4 tur,

tur, breuitas nimirum & perspicuitas; illa, ut attentè, hæc, ut cum fructu legamus: utrumque pro tenuitate mea, cum methodo, tum stylo secutus sum; ne aut obscuritas crearet dubitationem, aut prolixitas tedium. Vobis verò Illustres Ordines, Patres patriæ, domini mei honorandi, hanc qualemcumq; opellam meam, etsi vestro nomine indignam, variis de causis dedicandam existimaui. Ac primum quidem, ut obseruantiam meam erga illustrem A.V. cui seruió ac deuinctus sum, testarer: deinde, ut laboris mei primitias, ex vestra academia prodeuntes, vobisq; debitas, offerrem: denique ut doctrine huius
veri-

veritatem, quam hactenus constantissimè defendistis patrocínio vestro commendarem. Nam quum mecum perpēdo, quanta in huius argumenti & aliorum controuersis componendis vsi sitis pietate ac diligentia, quanta prudentia, quanta patientia ac constantia, Theodosij & Valentian^mi laudatissimorum imperatorum imaginem videre mihi videor. Nec metuo, ut quisquam prudentior, in iudicio meo, candorem desideret & auribus vestris aliquid dare suspicetur. Non enim abstrusa & ignota, sed aperta & prompta in omnium oculis, in omnium ore exempla versantur: & ut omnes sileant, res ipsa
* 5 demon-

*demonſtrat ac tacitè illuſtri ve-
ſtro nomine, cum præſantiſſimis
illis imperatoribus, ita loquitur.*

Theodoſ. &
Valent. Cy-
llo Alexan.
diſt. 17

A pietate in Deum, reipublicæ
noſtræ conſtitutio pendet: &
multa vtrinq̃ue eſt cognatio &
ſocietas. Cohærent enim inter
ſe & altera alterius accreſcit in-
cremento: ita vt vera religio
iuſtitix ſtudio, reſpublica verò
ab vtriſque adiuta reſplendeat.
In regimine itaque à Deo con-
ſtituti, & vincula pietatis ac
proſperitatis ſubditorum exi-
ſtentes, ſocietatem harum per-
petuò indiuulſam cuſtodimus,
ac prouidentia noſtra pacem
inter homines procurantes, ha-
ctenus quidem reipublicæ au-
gendæ

gendæ ministramus: per omnia
verò subditis, vt ita dicamus
seruientes, vt pij sint & in repu-
blica versentur sicut pios decet,
adornamus, vtriusque, vt con-
uenit, curam gerentes. Neque
enim fieri potest, vt qui alteri
studet, non similiter & alterius
curam gerat. *Hæc rerum à vo-
bis Illustres Ordines in ecclesia
& republica gestarum oratio.
Cuius admirabilis pietatis vestra
conscientia ad Illustrem A. V.
compellendam dubio primùm,
animum mihi addidit & confir-
mauit. Siquidem duo, præter
tenuitatem meam, obstare initio
videbantur, inscriptionum eius-
modi frequentia, & scripti breui-
tas.*

tas. Verum, re diligentius per-
pensa, neutrum ab officio alienum
existimo. Nec enim fore arbi-
tror, ut illiberalis animi suspicio-
nem incurram, atque illud Au-
gusti Caesaris audiam, Sat istius-
modi saluatorum habemus
domi: vestra nimirum clemen-
tia, consuetudinis ac temporis præ-
scriptione, & animi mei integri-
tate fretus. Nec scripti, ut opi-
nor, obesse potest exiguitas. Siqui-
dem illustri V. A. in tanta gra-
uissimorum negotiorum mole,
non tam copia, quàm breuitas po-
tissimum, videtur congruere.
Deinde & instituti ratio hoc
iure suo postulat. Quippe quum
eius doctrinæ conciliationem insti-
tuere

tuere studeam, à cuius indagatione ob singularem rei difficultatem & librorum de hoc argumento prolixitatem plerique deterrentur; brevitati cum primis consulendum mihi existimaui, ut, ad veritatem cognoscendam, lectorem allicerem. Denique huc accedunt clarissimorum cum veterum tum recentium scriptorum exempla, qui ut doctiora, sic paria aut breviora interdum monumenta principibus, regibus, imperatoribus inscribere non sunt veriti. Testis est Aristoteles, qui ut gravissimum sic perexiguum de mundo scriptum Alexandro magno dedicavit: testis Cyrillus Alexandrinus, qui perbreves de recta fide libros

libros partim Theodosio imperatori, partim reginis consecrauit: Testes alij, cum nostra tum patrum memoria, plurimi: quos recensere non tam difficile, quàm inuidiosum & non necessarium. Quamobrem spero fore, ut succincti huius scripti dedicatio, nullam mihi impudentia aut imprudentie maculam aspergat: praesertim cum officij mei ratio id requirat & prudentissimorum virorum exempla praeluceant. At, inquierent, ut breuitate multa aliorum scripta; sic accurratione & doctrina excellunt omnia. Fateor sanè: sed hac ratione, non breuitas in vitio futura est sed operis tenuitas: quam ut agnosco, sic
illu-

illustris A.V. ei ut spero ignoscet,
& conatum saltem non improba-
bit. Idq̃ ab A.V. etiam atque
etiam rogo. Quod reliquum est
Deum optimum maximum qua-
so, ut illustris A.V. pietatem,
prudentiam, potentiam tueatur
& augeat quàm diutissimè ac fe-
licissimè, ad ecclesie ac reipublice
splendorem & nominis sui glo-
riam sempiternam. Ex academia
vestra Lugduno-Batava anno
restauratæ salutis Clō. Iō. II IC.
Martij V.

Illustri V. A.

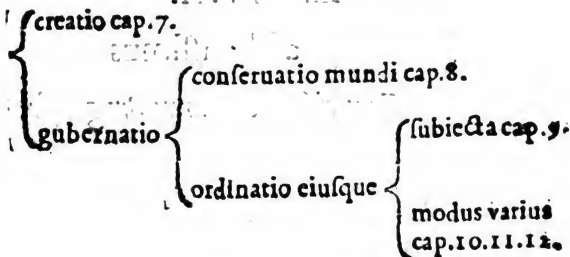
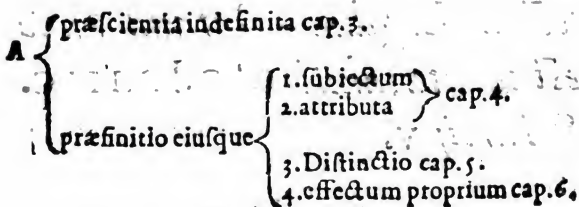
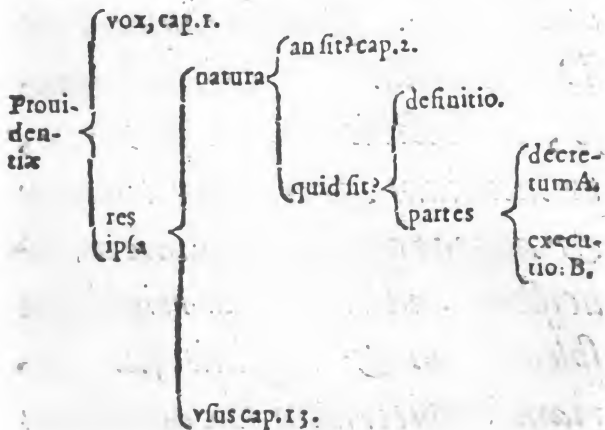
addictissimus

Franciscus Gomarus Brugenſis.

SYNOPSIS

DOCTRINÆ

DE PROVIDENTIA.



CONCILIATIO

Doctrina Orthodoxa

DE

PROVIDENTIA

DEI.

CAPVT I.



ERICLEM narrant histo-
rici, *antequam ad habendam
concionem accederet, Deum
semper precari solitum, ne
vllum verbum, quod ad rem*

Plutarchus
in Pericle.

*prasentem non conuenires, inuito sibi excide-
ret.* Religiosè profectò & prudenter, ob-
teneras vulgi aures, quæ leui momento
offenduntur, & peruersum quorundam
studium, qui omnia in deteriorem par-
tem rapiunt & interpretantur. Verùm id
mihi multò religiosius, de Prouidentia
Dei acturo, obseruandũ arbitror. Quam
ad rem non solùm tenuitatis meæ con-
scientia, materiæ grauitas, & accuratum
doctorum iudicium, sed multorum etiam
præiudicium hortatur & exstimulat. Nam

A

(vt cum

Origenes in
Ezec. hom. 1

(vt cum vetustissimo scriptore loquar)
*confiteor libenter à sapienti & fideli viro di-
 ctam sententiam, quam saepe suscipio, De Deo
 & verè dicere, periculum est. Neque enim ea
 tantum periculosa sunt, quæ falsa de Deo di-
 cuntur, sed etiam quæ vera sunt, & non opor-
 tunè proferuntur, dicenti periculum generant.*
 Quare ad te me conuerto Deus optime
 maxime, veniam opemque spiritus tui
 & prouidentiam imploro: da quæso vt
 veritatem perspiciam eamque sanctè &
 oportunè proferam: lectores rectè ca-
 piant: omnes denique studia nostra, ve-
 ritati & paci Christianæ, ad nominis tui
 gloriam & ecclesiæ bonum, certatim con-
 secremus. Dicturus igitur de Prouidentia
 Dei, vt via quadam & ratione procedat
 oratio, à vocis explicatione, quæ rei nota
 est, ordiendum existimo; ne ambiguitate
 illius, à vero aberremus. Etenim *prouiden-
 tiæ vox* variis modis accipi solet. *Primum*
 enim accommodata à sensu metaphora,
 ad intellectū transfertur & præscientiam
 notat: vt Græcis *πρόνοια*. Hinc Phauori-
 nus *πρόνοει*, τὸ ἀπλῶς *πρότιεν* νοεῖ: &
 Hesychius *πρόνοια*, *προεσιθύνεισις*. Sic Ni-
 cias, *ὅτι θυμία μὴ ἐλάττω κατορθῶν*, *προ-
 νοία*

Thucyd.
lib. 6.

τοῖα δὲ πλεῖστα. Cupiditate quidem paucissima rectè geruntur; providentia vero plurima.

Huc etiam pertinet nota illa ac trita definitio. *Providentia est per quam futurum aliquid videtur, antequam factum sit.* Deinde

Cicero de Inventionem lib. 2. & Augusti. Quæst. octavag. 4. 5.

synecdochicè ad voluntatem etiam pertinet & bonum consilium seu decretum significat: hoc est sapientem rerum ad finem bonum destinationem. Duo enim ad hanc providentiæ rationem omnino pertinent, præscientia, & præfinitio, primum finis, secundò mediorum. *Finis enim* (ut ex naturæ luce omnibus notum & communi sermone tritum) *prior est mediis, in intentione* (si non tempore, saltem ordine) *posterior autem executione.* Sin secus, non providentia, sed temeritas appellanda est. Deinde finis esse debet non solum bonus, sed etiam *διωαις*, qui obtineri possit. Nam si malus, versutia est; si *ἀδύνατον* qui fieri nequeat, inscitia: quorum utrumque quasi è diametro providentiæ adversatur. Interdum tamen κατὰ χρευστικῶς ad prauum etiam consilium refertur. Sic à Philosopho ἐν περὶ οὐρανίας καὶ ἀστρονομίας τῆς ἀπορίης αὐτόν: ex providentia & animo perdendi cum, abusione qua-

Arist. metaph. lib. 2 cap. 17.

dam vocis, eodem sensu vsurpantur. Ca-
 terum meliorem in partem, quum virtus
 sit, adhiberi consuevit. Quia ratione *αε-
 ροτα* *providentia* Felici: & synonymum
 Hebr. 11. 40. *αεθλέπρω* *prospicere*. Deo ascribitur: &
 Orthod. fid. lib. 2. cap. 28. *δαμαμ αεγοντιμω* *providendi vim*, Da-
 mascenus nominat. Tertio metonymicè
 ad actionem refertur & effectum quen-
 dam providentiæ, hoc est, sapientem re-
 rum existentium ad finem suum guber-
 nationem indicat vulgo. Quo quidem
 modo ab effectione distinguitur: ut in at-
 tium distributione fieri solet. Sic enim ar-
 tifices quidam, ait Nyssenus, ad hoc tantum,
 ut bene operentur, sunt eruditi, & nullius am-
 plius habent curam; ut tectores, scribae, figuli:
 alij solum provident; ut agasones & pastores.
 1. Tim. 5. 8. Sic loquitur Apostolus *εὶ δὲ τις ἑαυτοῦ οὐκ ἔσται ὡς οὐκ ἔστι* *si quis verò suis non providet*. Quum
 autem ad hanc gubernationem requi-
 rantur duo, utilium mediorum procura-
 tio & noxiorum cautio: hinc fit ut synecdo-
 chicè modò pro hac, modò pro illa parte
 à bonis auctoribus providentiæ vox pas-
 sim vsurpetur. Sic etiam in sacris literis,
 Gen. 22. 8. *Deus sibi pecudem videbit*, seu provide-
 bit, hoc est, procurabit. Similis locus est
 Exod.

Exod. 18. 21. & alibi. Atque huc etiam quadrat illud Apostoli, *ὁ θεὸς τὰ πάντα*

Rom. 12. 1
2. Cor. 8. 2

providere honesta. Quarto denique & synecdoche amplissima rerum efficiendarum & curandarum consilium & execu-

tionem illius simul complectitur. Quo sensu providentiam Dei hoc loco statui-

mus ex re ipsa & veterum, à quibus voces promanarunt, sententia, Sic Cicero, *Dico*

De natura
Deorum li

igitur providentia Deorum mundum & omnes mundi partes & initio constitutas esse & omni

tempore administrari. Lactantius, *Est igitur divina prouidentia (ut senserunt ij homines*

De ira De
cap. 10.

quos nominavi) cuius vi ac potestate omnia quæ videmus & facta sunt & reguntur. Nec

enim creari mundus, sine divina prouidentia, potuit: nec perdurare, nisi prouidentia gubernaretur. Interim tamen prouidentia

ergo, quum creationi opponitur, non ad decretum Dei æternum, nec ad creatio-

nem extenditur, sed ad solam rerum gubernationem significandam commodè

adhibetur vulgo. Hinc sapiens Hebræus, *Paruum & magnum ipse fecit, equaliterq;*

Sap. 6. 8.

providet omnibus. Et Theodoretus, *Posuit ea quæ pertinent ad creationem, tum quæ*

Comment
Ier. 51. &
Diuiner.
decret. epist.
cap. Proui

faciunt ad prouidentiam. Quia non modo condidit uniuersa, sed etiam in iis gubernandis perseverat. Sic denique ut alios præteream, ex Gregorio Nysseno Damascenus, *θεοῦ οὐκ ἔστιν ἡ πρόνοια τοῦ κόσμου ὡς ἐστὶν ἡ ἐκείνου τοῦ οὐρανοῦ ἡ πρόνοια*: prouidentia igitur est Dei in ea que sunt cura.

lib. de Prou.
cap. 2. Orth.
fid. l. 1. c. 18.

CAPVT II.

ATQUE hætenus de prouidentia voce & usu illius: iam verò ad rem ipsam & Dei prouidentiam accedamus, deq; natura illius & cognitionis usu, pro tenuitate nostra differamus. De natura autem quaeritur generatim an aliqua sit Dei prouidentia: & nominatim quid ea demum sit. Quæ singula deinceps persequemur suo ordine. Ac prior quidem pars tam aperta est & naturæ luce perspicua, ut orationem minimè desideraret, nisi singularis profanorum hominum obstaret audacia & imbecilliorum quos peruertere student, habenda esset ratio. *Iisdem enim argumentis*, ait Nyssenus, *quibus diuinitas, demonstrari potest*. Nam quum omnibus mortalibus innatum & corū animis quasi insculptum sit

De prouid.
cap. 1.

sit aliquem esse Deum, adeo ut ne ipsi quidem Epicuræi id negauerint, quis providentiam illius inficietur? *Etenim si Deus est*, inquit Lactantius, *utique providens est, ut Deus: nec aliter ei potest diuinitas attribui, nisi & præterita teneat & præsentia sciat & futura provideat.* Eaque ratione & idolorum vanitatem arguit & diuinitatem sibi asserit Deus, *Indicate*, ait, *istorum signa in posterum, ut cognoscamus vos esse Deos.* Et alibi, *Ego sum Iehoua illud est nomen meum & gloriam meam alteri non dabo.* Priora ecce eueverunt & noua ego indico, quum nondum exoriuntur, pronuntio vobis. Quare providentiam quisquis sustulerit, etsi diuinitatem verbis assereret maximè, re ipsa tamen diuinitatem negat. Ac sanè quum nullum mortalium dignum censeamus appellatione patris, qui liberorum curam abiiciat; aut regis, qui subditos negligat: quid fieri possit indignius, quàm putare iustissimum ac benignissimum rerum omnium dominum ac patrem, abiecto mundi gubernaculo, regnū & opus suum, ludibrio fortunæ, aut insolenti subditorum arbitrio, prostituere? Quare rectè ac grauiter, ut multa de Deo Nyssenius, *Quia*

De ira Dei
cap. 9.

Esa. 41. 23.

Esa. 41. 9.

De provid.
cap. 8.

*sapiens est & bonus sapienter & optimè eorum
 quæ sunt prouidentiam gerit. Nam siquidem
 non prouidet, non est bonus: si verò non bene,
 minimè sapiens est. Verum, ut ab illa subli-
 mi Dei natura, ad opera illius & illustrissi-
 mam mundi fabricam, oculos circum-
 feramus, quis adeo rudis est, ut ex cæli
 magnitudine, firmitate, motu, innumera-
 bili syderum copia, dispositione, splendo-
 re, & ad statas temporum vices moderan-
 das terræque fecunditatem vtilitate, con-
 spicuum Dei prouidentiam nō agnoscat?
 Quis tam hebes ut ex soli medio aëre li-
 brati stabilitate: & admirabili animalium,
 arborum, fructuum, structura, varietate,
 opportunitate, generis cuiusque conser-
 uatione ac propagatione incredibili, Dei
 sapientiam & potentiam non persentiat?
 Quis adeo cæcus est, ut ex perenni fon-
 tium scaturigine, perpetuo fluminū cur-
 su; oceani amplitudine, fertilitate, fluxu
 & refluxu certissimo; ex omnium deni-
 que mundi partium compage, usu, ordi-
 ne & ornatu summo, quasi ex speculo, re-
 lucentem Dei prouidentiam, non perui-
 deat, admiretur, prædicet? Qua de re di-
 uinè, ut omnia, Apostolus ait *Quoniam id,*
*quod**

quod de Deo cognosci potest, manifestum est in
 ipsis. Deus enim eis manifestum fecit. Ipsius
 enim inuisibilia, iam inde à condito mundo,
 ex rebus factis intellecta pervidentur, æterna
 videlicet eius, cum potentia tum diuinitas, ad
 hoc, ut sint ipsi inexcusabiles. Et præclare
 Iobus, Dei prouidentiam, adeo claram
 esse docet, ut & bruta animantia, eandem
 docere valeant. Caterum, ait, interroga quas ^{Iob 12. 7. 8.}
 bestias & unaquæque docebit te: & volucrem ^{9. 10.}
 celi & indicabit tibi. Aut alloquere terram
 & docebit te: etiam narrabunt tibi pisces ma-
 ris. Quis non cognouit ex omnibus istis, quod
 manus Iehouæ fecit istud; in cuius manu est
 anima omnis viventis & spiritus totius carnis
 humana? Et Paulus, Non passus est Deus se ^{AQ. 14. 17.}
 expertem esse testimonij dans nobis calitus plu-
 uias ac tempora fructifera implens cibo & le-
 titia cordi nostra. Et alibi, Desiniuit tempesti- ^{AQ. 17. 15.}
 nitates, quas præstituit: & posuit terminos ha- ^{27.}
 bitationis eorum, ut quærerent Deum, si forte
 palpando, eum inuenirent. Hinc calos enarra- ^{Psal. 19. 2.}
 re gloriam Dei ait Psalter: & in prouiden-
 tiæ laudem erumpens, Iehoua, inquit, Do- ^{Pf. 1. 8. 1.}
 mine noster quàm magnificū est nomen tuum
 in tota terra, qui ponis decus tuam supra calos.
 Nec mundus solum vniuersus, sed homi-

Greg. Nyss.
lib. de ho-
mine cap. 5.

nis etiam constitutio & regimen (vnde
μυεχόντι & mundi maioris breuiarium
 dicitur) Dei prouidentiam ostendit. Nam
 admirabilis humani corporis structura,
 artificis sapientiam celebrat: & animi
 coniunctio & imperium, gubernationem
 illius euincit. Siquidem quum nec corpus
 sine ratione, vt nec respublica sine recto-
 re, nec sine gubernatore nauigium, queat
 consistere: an vniuersa hæc mundi ma-
 china, quæ ex innumera rerum contra-
 riarum varietate conflata est, tot seculis
 tantaque firmitate & ordine, sine ordi-
 nantis Dei prouidentia perduraret? Itaque
 memorabilis sanè Gregorij, magni sen-
 tentia. *Quis, inquit, omnipotentis Dei mira-
 bilia perscrutari sufficiat? quod cuncta ex
 nihilo creauit, quod ipsa mundi fabrica mira
 potentia virtute disposita sit, & super aëra ca-
 lum suspenditur, & super abyssum terra libra-
 tur: quod ex rebus inuisibilibus ac visibilibus
 omnis hac vniuersitas existit: quod hominem
 fecerit, (vt ita dixerim) in breui colligens
 mundum alterum, sed rationalem, quod hunc
 ex anima & carne constituens, inuestigabili
 virtutis dispositione permiscuit spiritum &
 lutum. Præterea quid imprudentius, imo
 impu-*

Moral. in
Iob lib. 6.
cap. 6.

impudentius fieri potest, quàm ut eum, qui providendi facultatem (quæ non nisi à providente natura manare potuit) non hominum solum animis, sed & brutis animantibus quodammodo impressit, providentiæ laude spoliemus? Eoque merito exclamat Psalter, *Animadvertite ô brutissimi & stultissimi, quando intelligentes eritis? Plantator auris an non audiat? aut formator oculi non intueatur? An castigatorem gentium, non reprehendas: qui docet homines scientiam?* Huc etiam accedit religionis quoddam quasi semen, omnium mortalium pectoribus insitum penitissimè: adeo ut nulla sit gens tam barbara, tam efferrata, quin Deum colendum esse sentiat & aliquam saltem religionis & divini cultus habeat rationem, eoque providentiam Dei reipsa agnoscat. Nam quid obsecro precibus opus est, si cas non audit, aut non exaudit Deus? quid gratiarum actione alienius si nulla ab eo beneficia? quid religionis & timore Dei vanius, si neglecta uniuersi cura, pietatem & impietatem mortalium pari ratione & modo æstimat? At secus omnium temporum & locorum experientia comprobatum est. Etenim
aper-

apertissima copiosaque diuinæ in sceleratos vindictæ & erga probos benignitatis exempla nunquam defuerunt. Cuius rei testes locupletissimi sunt historiæ non solum sacre, sed etiam profanæ, & quæ mille *testium instar conscientia*. Illius enim naturam paulisper examinâ, nihil verius comperies. Nam quid ea tandem aliud est, quàm iudicij diuini quoddam quasi præiudicium & certissimum providentiæ in utramque partem argumentum? Scitum enim illud ac suo modo verum monostichon *βροτῶν ἀπαντῶν ἡ συνείδησις* *Deo, Omnibus mortalibus conscientia* (quasi)

o. 2 14. 15.

Deus. Nam quum gentes, ait Apostolus, *que legem non habent, natura que legis sunt faciunt, isti legem non habentes sibi ipsi sunt lex: ut qui ostendant opus legis scriptum in cordibus suis una testimonium reddente ipsorum conscientia & cogitationibus sese mutuo accusantibus aut etiam excusantibus*. Itaque ut omnia bonis interdum malè: malis verò bonè & ex sententia fluere videantur: illorum tamen felicitatē id minimè evertit: nec horum miseriam tollit. Hos enim maleficiorum conscientia Dei iram intentans perpetuo stimulat & excruciat: illos
recti

recti & providentiæ diuinæ conscientia in
 media etiam morte consolatur: *quia præ-*
sentem vitam, viam, non patriam; militiam,
non palmam deputant: ut scitè Gregorius Moral. in
 magnus. Nec obstat, quòd gubernationis Iob lib. 2.
 diuinæ rationem in multis non capimus: cap. 6.
imo vel hoc ipsum maxima est providen-
tiæ, quòd rerum rationes nobis arcane sunt
& ineffabiles: ut doctè Chrysostomus Comment.
 monet & pluribus confirmat. Præterea ad Ephes. 1.
 quid de ostentis & prodigiis, quæ rerum sermone 20.
 euentu comprobata sunt, statuemus?
 quid de miraculis, quæ non casu aut for-
 tuna, sed consulto supra naturæ vires,
 præstita sunt innumera; nonne poten-
 tissimam Dei manum & diuini numinis
 providentiam disertè testantur? Deni-
 que, ut alia præteream, quum crebrò &
 ab omni pene memoria, rerum etiam
 multis post seculis futurarum, prædictio-
 nes verissimæ & clarissimæ extiterint,
 quæ nulla naturæ luce, nulla coniectu-
 ra concipi potuerunt: ecquis aliquam
 esse Dei providentiam dubitare audeat?
 Quare ex his omnibus, id quod insti-
 tuimus, generatim diuina confirmatur
 providentia: quæ copiosius ac distinctius
 ex sa-

14 FRANCISCI GOMARI
ex sacrarum literarum auctoritate de-
monstrabitur suo loco.

CAPVT III.

ITAQUE vt ordinis, à nobis propositi,
ratio postulat, *quid prouidentia Dei sit*,
porro explicemus. Ea autem est prouiden-
tia, qua Deus, ad gloriam suam, vniuersas
actiones suas externas earumque circum-
stantias, decreuit ab æterno: & tandem
exequitur. Quod autem prouidentiam
appellamus, non inanis est *ταυτολογία*, sed
generis analogici, quod *κατ' ἑλλειψιν* non
ineptè omitti solet, declaratio. Siquidem
alia est, creaturarum ratione præditarum,
Angelorum & hominum: alia Dei prou-
dentia. Illa cum ratiocinatione & consul-
tatione, hæc sine ea: illa imperfecta; hæc
perfectissima. Quod ex descriptione con-
stat, quæ porro nobis retexenda est ac di-
stincta partium explicatione illustranda.
Etenim quum prouidentia, generatim
sumpta, consilium & executionem illius
complectatur: ita & prouidentia diuinæ
partes sunt duæ, consilium seu decretum
Dei & illius executio. Hinc rectè Scho-
lastici,

Arist. Ethic.
lib. 6. c. 6. &
Thomas
Par. 1. q. 22.
art. 1.

Resolutio
Theolog.
super sen-
tentias
Tract. 1. par.
1. par. 1. q. 1.
& Thomas
Par. 1. q. 22.
art. 1.

lastici, *sciendum est, quod circa providentiam
 duo sunt considerata. Vnum est ipsa præordi-
 natio: & aliud est ipsius præordinationis exe-
 cutio: Primum est æternum, & secundum tem-
 porale.* Consilium seu decretum Dei est
 prior providentiæ diuinæ pars, qua ab
 æterno res omnes præsciuit & ex iis, pro
 suo arbitrio, certas cum omnibus suis
 circumstantiis, quàm optimè præfiniuit.
 Cæterum vt consilium omne ad intel-
 lectum pertinet & voluntatem: sic etiam
 consilium seu decretum Dei, analogi-
 cè complectitur, præscientiam Dei in-
 definitam, & præfinitionem illius, quæ,
ὡρισμένη βέβαια τὰ θεῶν: definitum seu desti-
natum Dei consilium, dicitur. Et si enim in AG. 1. 13.
 Deo, propter summam essentiæ simplici-
 tatē, hæc duo, vt similia, re ipsa sint vnum;
 nec tempore differant, quia æterna: ra-
 tione tamen ordinis & conceptus nostri,
 cui se clementer Deus accommodauit,
 distinguuntur. *Præscientia autem Dei inde-*
finita est rerum vniuersarum & singula-
 rum, quæ fieri possunt, perfectissima in
 Deo scientia. Nam præscientiæ obiectum
 sunt τὰ δυνάμει: quæcunque fieri possunt:
 quorum ratione distinguitur. Est enim

77

τῶν δυνατῶν ἀπλῶς, ἢ τῶν μελλόντων eorum
 quæ simpliciter fieri possunt (siue ea futu-
 ra sint, siue minus) aut futurorum. Vnde
 illa *præscientiæ indefinita & simplicis intelli-
 gētiæ*; hæc verò *definita* nominatur. Etenim
 omnia futura, fieri possunt; sed infinita
 possunt fieri, quæ nunquam futura sunt:
 vtraq; tamen à Deo præsciuntur ab æter-
 no. Nam si plura, quam sunt efficere ne-
 quit Deus; non est omnipotens: si, quid
 valeat aut fieri possit, ignoret; non est om-
 niscius: quibus nihil magis absurdum,
 nihil in diuinam maiestatem indignius,
 dici aut fingi potest. Nam & ratio dicitur
 & sacræ literæ testantur, Deum esse infi-
 nitum: eoq; scientia & potentia infinita
 præditum. Omnipotens tamen non hoc
 solum nomine, quod omnia possit, quæ
 velit; sed & reliqua, quæ velle potest &
 naturæ ipsius tanquam summo bono, mi-
 nimè repugnant. Quæ summa demum
 potentia est. Ideo enim verè omnipotens
 est, quia impotens esse non potest. Sic
 noluit Christum, Angelorum subsidio,
 morti eripere: attamen potuit. *An putas,*
inquit Seruator, me non posse rogare Patrem,
& sistet mihi plures quàm duodecim legiones
Angelo-

Thomas
 Aq. Pat. 1.
 qu. 14. ar. 9.
 &c.
 Greg. de Va-
 lent. com-
 mēt. Theol.
 Disp. 1. q. 14.
 pun. 5.

Matth. 26. 53

Angelorum ? Et vix potuit Deus, ita posse se, ab æternopreſciuit; quia ſummè sapiens, ſibi ignotus eſſe non poteſt.

CAPUT IIIV.

PRÆFINITIO verò eſt actio voluntatis Dei qua ad ſuam gloriã ex rebus præſcitis creationem & gubernationem huius mundi præſiniuit. *Actionem* voluntatis appello: quia, quemadmodum præſcientia ad intellectum, ita & præſinitio ad volutatem pertinet. Quare & conſilio ab Eccleſia Hieroſolymitana aſcribitur, his verbis, *Quæcunque manus tua & A. 4. 28.* conſilium præſinierat faciendã: & ad voluntatem ab Apoſtolo refertur, *Præſiniti, in-* Eph. 1. 11. *quit, ſecundum propoſitum eius, qui omnia efficit ſecundum conſilium voluntatis ſuæ.* Non enim omnia, quæ præſciuit, quum infinita ſint; ſed quæ voluit; eo quæ certa quædam præſiniuit Deus: *quia omnia quæ vo-* Pſal. 115. 3. *luit fecit.* Vnde etiam præſinitio, quæ voluntatis actio, metonymicè, *voluntas Dei*, paſſim appellatur. Quum verò ad præſinitionem, vt ante oſtendimus, duo requirantur, primùm finis, deinde mediũ ſeu,

B propoſi-

propositum finis & accommodata me-
diorum, ex rebus præscitis, ad eum finem
destinatio; vtrumque descriptione propo-
posita explicatur. Ac *finis* quidem *præfinitionis Dei* est ipsius gloria: quæ vt summo
bono & bonorum omnium fonti, iure
meritoque conuenit: etsi Deo ad beatitu-
dinem nihil conferat. Alioqui non esset
summum bonum, *sibi ad omnia sufficiens,*
nullo indigens, quo omnia indigent vt sint &
vt bene sint. Hunc autem esse finem per-
spicuum est. Sic enim ait Sapiens, *Omnia*
Deum fecit propter semetipsum, etiam impium
ad diem malum. Quoniam ex eo (inquit Apo-
stolus) *per eum, & in eum sunt omnia.* Et ali-
bi exclamat, *Regi autem æterno, immortalis,*
inuisibili, soli sapienti. Deo, honor sit & glo-
ria, in secula seculorum. Amen. Media verò
sunt creatio & gubernatio huius mundi:
quæ ad gloriam suam, quàm optimè præ-
finiuit ab æterno: quia ante creationem,
nihil nisi æternum. Porro quum ex rebus
præscitis creationem & gubernationem
huius mundi pro voluntate sua præfinie-
rit Deus: consequitur hanc *præfinitionem*
non solum *optimam*, hoc est, sapientissi-
mam esse & iustissimam: verum etiam

Act. 17. 25.
Deut. 10. 13.
14.
Aug. De ci-
uit. Dei lib.
10. cap. 5.

Prou. 16. 4.

Rom. 11. 36.

1. Tim. 1. 17.

DE PROVIDENTIA DEI. 19
liberrimam & immutabilem. Hæc enim
 voluntatis Dei optimi, maximi, propria.
 Quum autem alia sit libertas à necessitate
 naturali, alia à necessitate accidente seu
 coactione: hoc quidem libertatis modo,
 seipsum vult Deus: utroque verò, reliqua
 à se. Etenim seipsum, hoc est, suam sapien-
 tiam, potentiam, bonitatem, gloriam,
 non potest non velle, liberrima ab omni
 coactione necessitate naturæ: *quia seipsum* 2. Tim. 2. 13.
abnegare non potest. Reliqua verò, creatio-
 nem nimirum & gubernationem huius
 mundi, poterat nō velle, aut aliter: voluit
 autem Deus, nulla naturæ necessitate, vel
 coactione absoluta, aut *mixa ἡμεῖς ἀκού-
 ρι καὶ θεῷ* volens nolente animo, (*ut ho-* Arist. Ethic
minibus contingit) sed voluntate omnino ad Nicom.
 lib. 3. cap. 1.
 liberrima. Quia nullius est indigus, nulli
 deinctus, solus αὐτάρκης, & omnipotens:
 qui nec cogi potest nec impediri. *Eoque* Ephes. 1. 11.
omnia operatur secundum consilium volunta-
tis sue: miseretur quorum vult; quos vult in- Rom. 9. 18.
durat: elegit nos secundum bene placitum vo- Ephes. 1. 4.
luntatis sue: dona sua distribuit, prout vult 1. Cor. 12.
(nam quis prior dedit Domino, ut retribuatur Rom. 11. 7.
ei?) denique de suo facit quod vult. Itaque Matth. 26
 nullæ hoc loco fatales Stoicorum affin-
 gendæ

gendæ sunt tabulæ, quæ Deo creationis
aut gubernationis destinandæ legem mo-
dumve imponant. Qua de re grauitèr
Nyssenius, *Neque (inquit) voluntatem eius*
seruire necessitati fas est dicere. Etenim neces-
sitatis est conditor. Nam necessitatem sanè
imposuit astris, ut semper secundum idem mo-
ueantur: & mare circum terminauit: & uni-
uersalibus & generalibus necessarium termi-
num imposuit. Quem si Fatum vocare volunt:
eò quod ubique & semper secundum necessti-
tatem sit, ut omnia per successionem sint in ge-
neratione & corrumpantur, nihil curamus.
De nominibus enim non velitamur aduersus
eos. Ipse verò supra omnem necessitatem, non
modo consistit: sed & dominus & factor eius
est. Omnipotens enim existens & suapte na-
tura ipsa potestas, nihil neque natura necessti-
tate, neque legis dispositione facit. Omnia verò
ei sunt contingentia, etiam necessaria. Et ut
hoc monstretur, cursum Solis & Luna, qui ne-
cessitate feruntur & semper uno modo habent,
quandoq; stare fecit: ut ostendat nihil à se se-
cundum necessitatem fieri, sed omnia per po-
testatem contingenter. Quamobrem præfi-
nitio Dei liberrima est: quemadmodum
& constantissima atque immutabilis.

Propte-

Propterea ἀμετάθετον ἡ βαλῆς immutabi-
 litas consilij Deo ascribitur in Sacris lite-
 ris. Nec sanè immeritò. Primum quidem
 quia Deus simplex est & æternus: nihil
 autem simplex mutabile & quidquid pro-
 priè æternum, idem immutabile. Quod
 enim mutatur, ait Augustinus, non manet:
 quod non manet, non est æternum. Idq̃ inter
 immortale & æternum interest, quod omne
 æternum immortale est, non omne immor-
 tale satis subtiliter æternum dicitur. Quia
 etsi semper aliquid uiuat: tamen si mutabi-
 litatem patiatur, non propriè æternum ap-
 pellatur: quia non semper eiusmodi est:
 quamuis immortale, quia semper uiuat rectè
 dici possit. Deinde etiam præfinitio im-
 mutabilis est quia nec falli sapientissi-
 mus, nec mentiri verissimus, nec superari
 aut ab ullius creaturæ arbitrio pendere
 potest omnipotens & (vt cum Nysseno
 loquar) ἀνάτις causa superioris expens
 Deus. Atque huc cum primis faciunt di-
 sertissima hæc Sacrarum literarum testi-
 monia, Non est Deus quasi homo, vt mentia-
 tur: nec vt filius hominis vt mutetur. Dixit
 ergo & non faciet? locutus est & non imple-
 bit? Ego Iehoua non mutor. Multæ cogitationes

Heb. 6. 17.

August. de
Trinit. li. 7.
cap. 6.
Quæst.
octuag.
q. 19.Lib. de fato
cap. 4.

Num. 23. 19.

Mal. 3. 6.
Prou. 19. 21.

*insunt animo cuiusque, sed consilium Iehoua
 ipsum stabit. Iehoua exercituum ineunte con-
 silium, ecquis irritum faciet? & manum eius
 extentam, quis auertat? Ego sum Deus & non
 est ultra Deus, nec est similis mei, annuntians
 ab exordio nouissimum & ab initio qua non-
 dum facta sunt, dicens, Consilium meum stabit
 & omnis voluntas mea fiet. Consilium Iehoua
 in seculum consistit: cogitationes cordis eius,
 in atates singulas. Omne manus bonū & omne
 donum perfectum supernè est, descendens à
 patre luminum: apud quem, non est transmu-
 tatio nec cōversionis obumbratio. Vnde etiam
 solus sapiens: solus bonus: solus potens & im-
 mortalis appellatur. Nec quidquam huic
 aduersatur sententiæ quod pœnitentia
 Deo attribuitur, cum alibi, tum Gen. 6. 6.
 Pœnituit Iehouam, quod fecisset hominem: &
 1. Sam. 15. 11. Pœnitet me constituisse Saulum
 in regem. Ea enim voce non mutabilis in
 Deo affectus (quum nullum accidens sit
 in eo, utpote simplicissimo & infinito)
 sed destinata effectus mutatio *αὐθρονο-
 μαθείας* metaphora adumbratur. Quod
 vel ex interpretatione Samuelis, altero in
 loco, constat. Triumphator, inquit, Israël,
 non mentietur, neque pœnitebit eum: quia non
 est*

est homo, ut pœniteat eum. Quomodo enim
 (ait Theodoretus) pœnitentia cadat in eum,
 qui sua præscentia regit uniuersa? Quare pœ-
 nitentia Dei nihil aliud est, quàm mutatio di-
 spensationis eius. Pœnitet me, inquit, quod
 constituerim Saulam regem; pro eo, quod est,
 statui illum deponere & alterum creare. Sic in
 hoc loco, Pœnitet me fecisse hominem: hoc est,
 decreui perdere hominum genus. Quapropter
 scite ac rotunde Gregorius magnus, Quia
 ipse immutabilis, id quod voluerit mutat; pœ-
 nitere dicitur: quantum remouet, consilium
 non mutat. Et Augustinus, Pœnitentia muta-
 tio rerum significatur. Et alibi: Cogitatio verò
 eius & recogitatio mutandarum rerum est im-
 mutabilis ratio. Neque enim ut hominem, ita
 Deum, cuiusquam facti sui, pœnitet: cuius est
 de omnibus rebus tam fixa sententia, quàm
 certa præscentia. Porro nec veteris testa-
 menti abrogatio nec cæterarum rerum
 mutatio præfinitionis constantiam tollit.
 Nam hæc omnia (ut idem ait) mutantur, nec
 mutatur diuina providentia ratio: qua fit, ut
 ista mutantur. Præterea quod minas non
 semper exequitur Deus ut Abimelechi,
 Ezechiae & Niniuitarum historia com-
 probat, nullam consilij mutationem ar-

Quæst. in
 Gen. cap. 7.

Moral. in
 Job. lib. 20.
 cap. 24.

In Psal. 109.

De ciui. Dei
 lib. 5. c. 25.

Aug. Epist.
 5. ad Mar-
 cellum.

guit: sed sapientem Dei clementiam demonstrat. Siquidem tacita exceptione respicientiae, minarum terrore, strata consilio via, ad destinatum officium & salutem peccatores, non gratiose solum inuitat: sed & Spiritus efficacia pertrahit ac perducit. Quae de re praclarum in Ezechiele testimonium; *uino ego, dictum Domini, non delector morte improbi: sed ut conuertatur & uiuat.* Ac recte Theodoretus; *Quoniam conseruare Deus gaudet, minatur tristitia, ne in nos tristitia inuehat.* Et alibi, *Ineffabilis Dei clementia poenas minatur, ne in poenas inferat.* Ac de Ezechiae exemplo nominatim & grauitur, Augustinum secutus, Gregorius magnus ait, *Nulla quae in hoc mundo hominibus sunt, absque omnipotentis Dei occulto consilio veniunt. Nam cuncta Deus secutura praesciens, ante secula decreuit, qualiter per secula disponantur. Statutum quippe iam homini est, vel quantum hunc mundi prosperitas sequatur, vel quantum aduersitas feriat: ne electos eius aut immoderata prosperitas eleuet, aut nimia aduersitas grauet. Statutum quoque est, quantum in ipsa uita mortali temporaliter uiuat. Nam etsi annos quindecim, Ezechiae regi, ad uitam addidit omnipotens Deus, quum eum*

mori

Cap. 33. 11.

In Ion. 3.

In Ezech. 7.

Aug. de Gen.

ad lit. lib. 6.

cap. 18.

Moral. in

Iob lib. 12.

cap. 1.

mori permisit, tunc eum praeiunxit esse moriturum. *Qua in re questio oritur, quomodo ei per Prophetam dicatur, Dispone domui tuae, quia morieris tu & non viues. Cui quum mortis sententia dicta est, protinus ad eius lachrymas est vita addita. Sed per Prophetam Dominus dixit, quo tempore mori ipse merebatur: per largitatem vero misericordiae, illo cum tempore ad mortem distulit, quod ante secula ipse praeiunxit. Nec propheta igitur fallax, quia tempus mortis innotuit, quo vir ille mori merebatur: nec dominica Statuta conuulsa sunt, quia ut ex largitate Dei anni vitae crescerent, hoc quoque ante secula praefixum fuit: atque spatium vitae quod inopinanti foris est additum, sine augmento in praescientia fuit iustus statutum. Hinc etiam Deus Abimelecho mortem initio minatus, expressa postmodum conditione, minarum sententiam illustravit. Qua de re tota insignis & ad theoprophecia figuratus Ieremiae locus, Quam elo-
 quar, inquit Deus, contra gentem & contra regnum, & conuulsurum & demoliturum & perditurum momento, conuersa gente illa à malo suo, contra quam locutus fuero, poenitebit me quoque eius mali, quod cogitaueram facere ei. Atque eadem est promissionum ratio.*

Exc. 12. 9. 10 *E contrario, ait, quum loquar de gente & regno me edificaturum & plantaturum momento, si fecerit quod malum in oculis meis, non auscultando voci meae, vicissim penitebit me illius boni, quo dixeram me benefacturum ei.*

r. Sam. 2. 30. 1. Sam. 13. 13. Huiusmodi promissio est de sacerdotio Helii & de regno Sauli. Talis etiam quodammodo promissio extitit, de introducendis in Chananzam Israëlitis: quæ, ratione quidem populi seu generis Israëliti- ci, fuit absoluta ac tandem re comproba- ta: verum, si singulos spectes, tacitam ha- buit conditionem, nimirum, si Deo so- morigeros præberent. Quamobrem hæc frustra decreti diuini certitudini & verita- ti opponuntur.

Num. 11. 2. & 14. 30.

CAPYT V.

ATQUE hætenus de præfinitionis at-
tributis ac præsertim libertate & constantia illius immutabili: reliquum est, ut distinctionem illius attexamus. Siqui- dem obiecti ratione distinguitur. Etenim quæcunque eueniunt bona, ea præfinit De-
us efficere: quæ peccata, ad bonum
permittere: vtraque iuste & ad destinatos
fines

fines dirigere. Quamobrem distinctè illud decretum efficax : hoc vero permittens, dici solet. Eoq; præfinitio Dei bonorum omnium causa efficiens prima ac summa: omnium vero rerum in vniuersum moderatrix. Quo quidem sensu nonnulli *potens & efficax decretum* nominant: quatenus nimirum permissioni otiosa & à gubernatione vacua (quam quidam malè statuunt) opponitur. Nam decretum efficax dicitur vel per se & ἀπλῶς simpliciter, ratione regiminis & effectationis : vel per accidens & κατὰ τὸ aliquatenus, ratione regiminis solum. Illud est, quo res obiectæ & fiunt & diriguntur diuinitus, ac speciatim ad bona restringitur: hoc vero est, quo res obiectæ omnino, hoc est, antequam fiant, quum fiunt & factæ sunt, ad fines vsque destinatos tantummodo diriguntur: & peccatis congruit. Quamobrem ex hac verissima distinctione, nostrorum in hoc argumento sententias (quæ ex Sacris literis haustæ, minus attentis, inter se dissentire videntur) optimè conuenire perspicuum est. Qua de re tota quid ex diuina auctoritate & orthodoxo piorum consensu statuendum sit, plenius ac planius

Beza colloq.
Mompelg.
parte altera
pag. 179.

cap. 11. & 12.

planius suo loco exponemus. *C*eterum Dei præfinitionem ad omnia tam mala, quàm bona, quamvis diuersa ratione referri, Sacræ literæ & res ipsa testantur. Quoniam non minus verum, quàm tritum illud dictum, *Quicquid Deus agit in tempore, id præfinit ab æterno*. Quia nihil, sine consilio, agere potest sapientissimus: nihil contra consilium suum, omnipotens & immutabilis Deus. Itaque quum non solum bona efficiat, sed mala etiam permittat ac dirigat; vtraque hoc modo, æterna voluntate sua, præfinitur certissimū est. Ac rectè Augustinus ait, *Propterea namq. opera exquisita in omnes voluntates eius, ut miro & ineffabili modo, non fiat præter eius voluntatem: quod etiam contra eius sit voluntatem quia non fieret, si non sineret; nec utique nolens sinit, sed valens. Nec sineret bonus fieri male, nisi omnipotens, etiam de malo, facere posset bene*. Atque hoc testatur Ecclesia Apostolica quum ait, *Coacti sunt enim verè, aduersus sanctum tuum filium Iesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Israël, ut facerent, quæcunque manus tua & consilium tuum præceperit*. *Quicquid præfinitur faciendum*. Et

A. 1. 1. 18.

Enchirid. ad
Laur. c. 100.

A. 4. 27.

ap. 11. & 12.

Apo-

Apostolus: τὸ τῶν τῆς ἐκείνου βουλῆς καὶ Act. 2. 23.
ᾧ ἐγγνώσκει τὸ θεὸς hunc definito consilio &
prescientia Dei deditum, quum accepissetis,
manibus sceleratis cruci affixum, interemistis.

Et Christus, Filius hominis vadit, prout desi- Luc. 22. 22.
nitum est, sed vae homini, per quem traditur.

Atque ex hisce patere satis existimo, qua
 ratione, sine vlla in Dei maiestatem iniu-
 ria, à magno viro dictum sit, quòd, *ᾧ ἐγγ-*
νωσκει ad ea quoque transferatur, quæ sicut Beza præ-
optima sunt, quod ad Dei decretum attinet; lect. in Ro. 9
ita hominum ipsorum respectu, summa maxi-
maq. sunt scelera: ut Act. 2. 23. dicitur Chri-
stus ᾧ ἐγγνώσκει τὸ θεὸς proditus & impiorum
manibus cruci fixus. Quare frustra, ex hac
sententia, calumniandi occasionem arri-
piunt. Sed plura suo loco.

CAPVT VI.

PORRO à natura præfinitionis Dei ad
 effectum illius propriū & necessarium
 accedamus. Id autem est præscientia desi-
 nita, quæ est rerum omnium à Deo præfi-
 nitarum in Deo scientia. Quandoqui-
 dem nota sunt Deo ab eterno omnia opera sua. Act. 15. 18.
Ipse fines mundi intuetur, & omnia quæ sub Iob 28. 24.
calo

Hebr. 4. 13. *calo sunt. Nec est ulla creatura inuisibilis in
 conspectu eius: Omnia autem nuda & aperta
 sunt oculis eius. Adeo ut tenebrae perinde sint
 ei atque lux. Nouit omnia: Corda & renes
 perscrutatur. Intelligit cogitationes à Longin-
 quo. Sapientiam dat sapientibus & scientiam
 scientibus intelligentia. Eoque meritò solus
 sapiens appellatur. Quod eleganter ex-
 pressit Boëthius,*

*Hunc ex alto cuncta tuenti
 Nulla terra mole resistunt:
 Non nox atris nubibus obstat:
 Vno mentis cernit in ictu
 Quae sunt, quae fuerint, veniantq;
 Quem, quia respicit omnia solus,
 Verum possis dicere Solem.*

Thomas
 Aquinas
 Par. 1. q. 14.
 art. 9. &c.

August. de
 Trinitate
 lib. 15. cap. 7.

Hanc autem definitam Dei præscien-
 tiam, *Scientiam visionis & intuitiuam Dei*
notitiam nominant: quod res omnes præ-
 finitas, tanquam praesentes, intucatur ac
 cognoscat penitissimè. Etenim non singu-
 la, ut Augustinus ait, *cognoscendo aspicit, sed*
vna aeterna & immutabili atque ineffabili vi-
sione complectitur cuncta quae nouit. Itaque
 si res ipsas, Præscientia; sin æternam Dei
 naturam consideres, Scientia potius di-
 cenda est, quàm, Præscientia. Quia quod
 propriè

proprie æternum est, successione & intervallo temporis caret. Vnde æternitas vulgo definitur ex Boëthio; *Interminabilis vite tota simul & perfecta possessio. Deus autem inhabitat æternitatem*: ac proprie æternus & infinitus dicitur: eoque omnia habet sibi præsentia constantissime. Hinc mille anni, ante oculos eius, sunt tanquam dies hesternæ, quæ præterit: ut ait Psalter. Quem imitatus Apostolus asserit, *unum diem*, apud Deum perinde esse ut mille annos: & mille annos, ut diem unum. Quare scitè, ut solet, Augustinus, *Non quod ullo modo scientia Dei varietur, ut aliud in eo fiant, quæ nondum sunt, aliud quæ iam sunt, aliud quæ fuerunt. Non enim, more nostro, vel quod futurum est, prospicit: vel, quod præteritum est, respicit: sed alio modo quodam, à nostrarum cogitationum consuetudine longè lateq; diverso. Ille quippe non ex hoc, in illud cogitatione mutata, sed omnino incommutabiliter videt. Ita ut illa quidem quæ temporaliter fiunt & futura, nondum sint; & præsentia, iam sint; & præterita, iam non sint: ipse verò hac omnia stabili ac sempiterna præsentia comprehendit. Ac præclare Gregorius magnus, Quomodo est præsciens, dum nulla, nisi quæ futura sunt, præscian-*

De consol.
Philos. lib. 5.
prosa ult.
Esa. 57. 15.

Psal. 90. 4.

1. Petr. 3. 8.

De ciui. Del
lib. 11. c. 21.

Moral. in
Iob. lib. 20.
cap. 24.

tur?

*tur? Et scimus, quia Deo futurum nihil est: ante cuius oculos præterita nulla sunt, præsentia non transeunt, futura non veniunt: quippe omne quod nobis fuit & erit, in eius prospectu præsto est: & omne quod præsens est, scire potest potius, quam præscire. Hanc autem præscientiam Dei definitam, præfinitionis effectum necessarium ac proprium appellamus, quod certò & ex ea solum oriatur. Ut enim præscientia Dei indefinita (quæ Deus omnia, quæ contingere simpliciter possunt, tanquam *divina* nouit) præfinitionem Dei ordine antecedit, tanquam subiectum & materia, vnde certa quædam definiri possunt futura; sic etiam præfinitio, ex præscitis possibilibus futura quædam determinans, præscientiam definitam (quæ futurorum est) ordine & causa tanquam efficax obiectum, & primum determinationis futurorum principium, antecedit. Nam definita Dei præscientia non à rebus futuris promanat, sed à determinante futura decreto Dei. Siquidem temporale æterni causa esse non potest: alioquin & accidens aliquod esset in Deo & indigna eius maiestate imperfectio. Quod naturæ illius simplicissimæ, immuta-*

immutabili, perfectissima & infinita omnino repugnat, & ab orthodoxo consensu abhorret. Itaq. nō res futurae, sed æternum de futuris decretum, præscientiæ definitæ causa est. In quam sententiā eleganter ac doctè Augustinus, *Uniuersas ergo creaturas suas & spirituales & corporales, non quia sunt; ideo nouit; sed ideo sunt, quia nouit. Non enim nesciuit quæ fuerat creaturus. Quia ergo sciuit, creauit: non quia creauit, sciuit. Nec aliter ea sciuit creata, quàm creanda. Non enim eius sapientiæ aliquid accessit ex eis, sed illis existentibus, sicut oportebat. & quando oportebat, illa mansit, ut erat.* Et Augustini imitator Gregorius magnus, *Quia ea, quæ nobis futura sunt uidet (quæ tamen ipsi semper præsto sunt) præsciuit dicitur: quamuis nequaquam futurum præuideat, quod præsens uidet. Nam & quæcūque sunt, non ab æternitate eius ideo videntur quia sunt; sed ideo sunt, quia videntur.* Quam sententiā pluribus argumentis probant ac tuentur etiam Scholastici. Quare præscientiæ definitio & ut loquuntur, limitatio non prouenit à conditione rerum quæ videntur, sed à voluntate & decreto Dei tanquam determinationis futurorum principio. Verum hinc

C

noua

De trinitate
lib. 15. c. 13.

Moral. in
Iob. lib. 20.
cap. 24.

Lombardus
lib. 1. dist. 28.
Thomas
Aq. par. 1.
quæst. 14.
ar. 8. & alij.

noua exoritur quaestio, *An igitur contra, Dei praescientia sit rerum causa necne? Quae com-
moda vocum praescientiae & causae distin-
ctione tollitur. Itaque operae pretium existi-
mo, ut eam, è suis fontibus huc deriuem:
quores tota fiat explicatio & aperta. Nam
praescientia aut proprie ad intellectum re-
stringitur, & solam rerum notitiam inde-
finitam aut definitam notat: aut improprie
synecdochicè coniunctam cum volunta-
te seu providentiam, & interdum ut
ἐξουσίαν electionem, significat. Illam θεω-
ρητικὴν contemplatiuam, quod in sola re-
rum contemplatione sita sit: hanc verò
πρακτικὴν actiuam, quod in actione oc-
cupetur, appellant vulgò. Eoque distinctè
Lombardus, *Hinc enim duobus modis accipi-
tur cognitio vel scientia Dei, scilicet pro noti-
tia sola, vel pro notitia simul & beneplacito.*
Deinde vox *causae*, non eodem semper
modo sumitur. Nam aut *generatim* pro
argumento quouis & ratione consequen-
tiae accipitur, unde *causa consequentiae* dici-
tur: aut *speciatim* pro argumento essentiali,
cuius vi res est, nempe efficiente, materia,
forma, fine: & *causam essendi & consequen-
tis* nominant. Hinc ut ἐξουσίαν pro effi-
ciente*

Rom. 8. 29.
& 11. 2.

Sent. lib. 1.
dist. 38. cap.
Hanc igitur.

Thomas
Aq. Par. 1. q.
14. at. 8. &c.

tiente plerumque accipitur. Denique improprie & metaphoricè pro antecedente aut adiuncto necessario, quod sit instar causæ, usurpatur. Quàm causam sine qua non (etsi à veteribus, materiæ proprie sic dictæ, id nominis interdum tribuatur) nuncupant. Quo etiâ pertinet obiectum: quia similitudinem habet materiæ: vnde materiæ circa quam appellatur. Cæterum hæc ita esse comparata nec tricas sophistarum, sed tritas disertiorum sententias, res ipsa loquitur & doctiorum consuetudo. Sic enim Cicero, quem de usu vocum differentem nemo facile reiecerit, Causarum igitur (inquit) genera sunt duo, unum quod vi sua, id quod sub ea subiectum est, certe efficit: ut ignis accendit: alteram quod naturam efficiendi non habet, sed sine quo effici non possit: ut, si quis res causam statuæ velit dicere, quod sine eo non possit effici. Huius generis causarum sine quo non efficitur, alia sunt quæta, nihil agentia, stolidæ quodammodo: ut locus, tempus, materia, ferramenta, & cætera generis eiusdem. Alia autem præcursionem quandam adhibent ad efficiendum & quædam adferunt per se adiuvantia, etsi non necessaria: ut amoris congressio causam attule-

Topic. ad
Trebatiū.

Exc. 12. 9. 10 *E contrario, ait, quum loquar de gente & regno me edificaturum & plantaturum momento, si fecerit quod malum in oculis meis, non auscultando voci meæ, vicissim pœnitebit me illius boni, quo dixeram me benefacturum ei.*

1. Sam. 2. 10. *Huiusmodi promissio est de sacerdotio Helii & de regno Sauli. Talis etiam quodammodo promissio extitit, de introducendis in Chananzam Israëlitis: quæ, ratione quidem populi seu generis Israëliti- ci, fuit absoluta ac tandem re comproba- ta: verum, si singulos spectes, tacitam ha- buit conditionem, nimirum, si Deo se morigeros præberent. Quamobrem hæc frustra decreti diuini certitudini & verita- ti opponuntur.*

1. Sam. 13. 13.

Exod. 3. 17.

Num. 15. 2. & 14. 30.

CAPYTUM V.

ATQUE hætenus de præfinitionis at-
tributis ac præsertim libertate & constantia illius immutabili: reliquum est, ut distinctionem illius attexamus. Siqui-
dem obiecti ratione distinguitur. Etenim quæcunque eueniunt bona, ea præfinituit Deus efficere: quæ peccata, ad bonum permittere: vtraque iustè & ad destinatos fines

fines dirigere. Quamobrem distinctè illud decretum efficax : hoc vero permittens, dici solet. Eoq; præfinitio Dei bonorum omnium causa efficiens prima ac summa: omnium vero rerum in vniuersum moderatrix. Quo quidem sensu nonnulli *potens & efficax decretum* nominant: quatenus nimirum permissioni otiosæ & à gubernatione vacuæ (quam quidam malè statuunt) opponitur. Nam decretum efficax dicitur vel per se & ἀπλῶς simpliciter, ratione regiminis & effectiōis : vel per accidens & κατὰ τι aliquatenus, ratione regiminis solum. Illud est, quo res obiectæ & fiunt & diriguntur diuinitus; ac speciatim ad bona restringitur: hoc verò est, quo res obiectæ omnino, hoc est, antequam fiant, quum fiunt & factæ sunt, ad fines vsque destinatos tantummodo diriguntur: & peccatis congruit. Quamobrem ex hac verissima distinctione, nostrorum in hoc argumento sententias (quæ ex Sacris literis haustæ, minus attentis, inter se dissentire videntur) optimè convenire perspicuum est. Qua de re tota quid ex ex diuina auctoritate & orthodoxo piorum consensu statuendum sit, plenius ac planius

Beza colloq.
Mompelg.
parte altera
pag. 179.

cap. 11. & 12.

Aa. 15. 18.

Enchirid. ad
Laur. c. 100.

Aa. 4. 17.

planius suo loco exponemus. Cæterum
 Dei præfinitionem ad omnia tam mala,
 quàm bona, quamuis diuersa ratione re-
 ferri, Sacræ literæ & res ipsa testantur.
 Quoniam non minus verum, quàm tri-
 rum illud dictum, *Quicquid Deus agit in*
tempore, id præfiniuit ab æterno. Quia nihil,
 sine consilio, agere potest sapientissimus:
 nihil contra consilium suum, omnipotens
 & immutabilis Deus. Itaque quum non
 solum bona efficiat, sed mala etiam per-
 mittat ac dirigat; vtraque hoc modo,
 æterna voluntate sua, præfiniuisse certif-
 simum est. Ac rectè Augustinus ait, *Propte-*
rea namq. opera exquisita in omnes voluntates
eius, ut miro & ineffabili modo, non fiat præ-
ter eius voluntatem: quod etiam contra eius
sit voluntatem quia non fieret, si non sineret;
neq. utique nolens sinit, sed valens. Nec sineret
bonus fieri malè, nisi omnipotens, etiam de
malo, facere posset bene. Atque hoc testatur
 Ecclesia Apostolica quum ait, *Coacti sunt*
enim verè, aduersus sanctum tuum filium
Iesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pi-
latus cum gentibus & populis Israël, ut face-
rent, quacunque manus tua & consilium tuum
precætor. *Quid præfiniat facienda.* Et

Apo-

Apostolus: τὸν τῇ ἐπιμένῃ βουλῇ καὶ Act. 2. 23.
ægyptiōt τὸ δὲ διὰ hunc definito consilio &
præscientia Dei deditum; quum accepissetis,
manibus sceleratis cruci affixum, interemistis.

Et Christus, Filius hominis vadit, prout defi- Luc. 22. 22.
nitum est, sed vā homini, per quem traditur.

Atque ex hisce patere satis existimo, qua-
 ratione, sine vlla in Dei maiestatem iniu-
 ria, à magno viro dictum sit, quòd, *æγ-*
γῶσι; ad ea quoque transferatur, quæ sicut Beza præ-
optima sunt, quod ad Dei decretum attinet; lect. in Ro. 9
ita hominum ipsorum respectu, summa maxi-
maq; sunt scelera: ut Act. 2. 23. dicitur Chri-
stus ægyptiōt τὸ δὲ διὰ proditus & impiorum
manibus cruci fixus. Quare frustra, ex hac
 sententia, calumniandi occasionem arri-
 piunt. Sed plura suo loco.

CAPVT VI.

PORRO à natura præfinitionis Dei ad
 effectum illius propriū & necessarium
 accedamus. Id autem est præscientia defi-
 nita, quæ est rerum omnium à Deo præfi-
 nitarum in Deo scientia. Quandoqui- Act. 15. 18.
dem nota sunt Deo ab æterno omnia opera sua.
Ipse fines mundi intuetur, & omnia quæ sub Iob 28. 24.
celo

Hebr. 4. 13. *calo sunt. Nec est ulla creatura inuisibilis in
 conspectu eius: Omnia autem nuda & aperta
 sunt oculis eius. Adeo ut tenebrae perinde sint
 ei atque lux. Nouit omnia: Corda & renes
 perscrutatur. Intelligit cogitationes è Longin-
 quo. Sapientiam dat sapientibus & scientiam
 scientibus intelligentia. Eoque merito solus
 sapiens appellatur. Quod eleganter ex-
 pressit Boëthius,*

*Hunc ex alto cuncta tuenti
 Nulla terra mole resistunt:
 Non nox atris nubibus obstat:
 Vno mentis cernit in ictu
 Quae sunt, quae fuerint, veniantq̃.
 Quem, quia respicit omnia solus,
 Verum possis dicere Solem.*

Thomas
 Aquinas
 Par. 1. q. 14.
 art. 9. &c.

Hanc autem definitam Dei praescien-
 tiam, *Scientiam visionis & intuitiuam Dei
 notitiam* nominant: quod res omnes praes-
 finitas, tanquam praesentes, intucatur ac
 cognoscat penitissimè. Etenim *non singu-
 la*, ut Augustinus ait, *cognoscendo aspicit, sed
 una aeterna & immutabili atque ineffabili vi-
 sione complectitur cuncta quae nouit.* Itaque
 si res ipsas, Praescientia, sin aeternam Dei
 naturam consideres, Scientia potius di-
 cenda est, quàm, Praescientia. Quia quod
 propriè

August. de
 Trinitate
 lib. 3. cap. 7.

proprie æternum est, successionē & intervallo temporis caret. Vnde æternitas vulgo definitur ex Boëthio; *Interminabilis vite tota simul & perfecta possessio. Deus autem inhabitat æternitatem*: ac proprie æternus & infinitus dicitur: eoque omnia habet sibi præsentia constantissime. Hinc mille anni, ante oculos eius, sunt tanquam dies besterna, quæ præterit: ut ait Psalter. Quem imitatus Apostolus asserit, *unum diem*, apud Deum perinde esse ut mille annos: & mille annos, ut diem unum. Quare scitè, ut solet, Augustinus, *Non quod ullo modo scientia Dei varietur, ut aliud in eo fiant, quæ nondum sunt, aliud quæ iam sunt, aliud quæ fuerunt. Non enim, more nostro, vel quod futurum est, prospicit: vel, quod præteritum est, respicit: sed alio modo quodam, à nostrarum cogitationum consuetudine longè lateq; diverso. Ille quippe non ex hoc, in illud cogitatione mutata, sed omnino incommutabiliter videt. Ita ut illa quidem quæ temporaliter fiunt & futura, nondum sint; & præsentia, iam sint; & præterita, iam non sint: ipse verò hæc omnia stabili ac sempiterna præsentia comprehendit. Ac præclare Gregorius magnus, Quomodo est præsciens, dum nulla, nisi quæ futura sunt, præsciam-*

De consol.
Philos. lib. 5.
profa vlt.
Esa. 57. 15.

Psal. 90. 4.

1. Petr. 3. 8.

De ciui. Del
lib. 11. c. 21.

Moral. in
Iob. lib. 10.
cap. 24.

tur?

tur? Et scimus, quia Deo futurum nihil est: ante cuius oculos præterita nulla sunt, præsentia non transeunt, futura non veniunt: quippe omne quod nobis fuit & erit, in eius prospectu præsto est: & omne quod præsens est, scire potest potius, quam præscire. Hanc autem præscientiam Dei definitam, præfinitionis effectum necessarium ac proprium appellamus, quod certò & ex ea solum oriatur. Ut enim præscientia Dei indefinita (qua Deus omnia, quæ contingere simpliciter possunt, tanquam *divina* nouit) præfinitionem Dei ordine antecedit, tanquam subiectum & materia, vnde certà quædam definiri possunt futura; sic etiam præfinitio, ex præscitis possibilibus futura quædam determinans, præscientiam definitam (quæ futurorum est) ordine & causa tanquam efficax obiectum, & primum determinationis futurorum principium, antecedit. Nam definita Dei præscientia non à rebus futuris promanat, sed à determinante futura decreto Dei. Siquidem temporale æterni causa esse non potest: alioquin & accidens aliquod esset in Deo & indigna eius maiestate imperfectio. Quod naturæ illius simplicissimæ,
immuta-

immutabili, perfectissima & infinita omnino repugnat, & ab orthodoxo consensu abhorret. Itaq. nō res futura, sed æternum de futuris decretum, præscientiæ definitæ causa est. In quam sententiā eleganter ac doctē Augustinus, *Quiquas ergo creaturas suas & spirituales & corporales, non quia sunt, ideo novit, sed ideo sunt, quia novit. Non enim nesciuit que fuerat creaturus. Quia ergo scivit, creavit: non quia creavit, scivit. Nec aliter ea scivit creata, quā creanda. Non enim eius sapientiæ aliquid accessit ex eis, sed illis existentibus, sicut oportebat & quando oportebat, illa movit, ut erat.* Et Augustini imitator Gregorius magnus, *Quia ea, que nobis futura sunt videt (que tamen ipsi semper præsto sunt) præsciens dicitur: quamvis nequaquam futurum prævideat, quod præsens videt. Nam & quæcumque sunt, non ab æternitate eius ideo videntur quia sunt, sed ideo sunt, quia videntur.* Quam sententiā pluribus argumentis probant ac tuentur etiam Scholastici. Quare præscientiæ definitio & ut loquuntur, limitatio non provenit à conditione rerum quæ videntur, sed à voluntate & decreto Dei tanquam determinationis futurorum principio. Verum hinc

De trinitate
lib. 15. c. 13.

Moral. in
Iob. lib. 20.
cap. 24.

Lombardus
lib. 1. dist. 28.
Thomas
Aq. par. 1.
quæst. 14.
ar. 8. & alij.

C

nova

noua exoritur quæstio, *An igitur contra, Dei præscientia sit rerū causa necne?* Quæ com-
moda vocum præscientiæ & causæ distin-
ctione tollitur. Itaq; operæpretium existi-
mo, vt eam, è suis fontibus huic deriuem:
quores tota fiat explicatio & aperta. Nam
præscientia aut *proprie* ad intellectum re-
stringitur, & solam rerum noticiam inde-
finitam aut definitam notat: aut *improprie*
synecdochicè coniunctam cum volunta-
te seu providentiam, & interdum *κατ'*
ἔξωθεν electionem, significat. Illam *θεω-*
ρητικὴν contemplatiuam, quod in sola re-
rum contemplatione sita sit: hanc verò
πρακτικὴν actiuam, quod in actione oc-
cupetur, appellant vulgò. Eoque distinctè
Lombardus, *Hinc enim duobus modis accipi-*
tar cognitio vel scientia Dei, scilicet pro noti-
tia sola, vel pro notitia simul & beneplacito.
Deinde *vox causa*, non eodem semper
modo sumitur. Nam aut *generatim* pro
argumento quouis & ratione consequen-
tiæ accipitur, vnde *causa consequentia* dici-
tur: aut *speciatim* pro argumento essentiali,
cuius vi res est, nempe efficiente, materia,
forma, fine: & *causam essendi & consequen-*
tis nominant. Hinc *κατ'* *ἔξωθεν* pro effi-
ciente

Rom. 8. 29.
& 11. 2.

Sent. lib. 1.
dist. 48. cap.
Hanc igitur.

Thomas
Aq. Par. 1. q.
14. ar. 8. &c.

tiente plerumque accipitur. Denique improprie & metaphoricè pro antecedente aut adiuncto necessario, quod sit instar causæ, usurpatur. Quam causam sine qua non (etsi à veteribus, materiæ propriè sic dictæ, id nominis interdum tribuatur) nuncupant. Quo etiâ pertinet obiectum: quia similitudinem habet materiæ: unde materia circa quam appellatur. Cæterum hæc ita esse comparata nec tricas sophistarum, sed tritas disertiorum sententias, res ipsa loquitur & doctiorum consuetudo. Sic enim Cicero, quem de usu vocum differentem nemo facile reiecerit, *Causarum igitur* (inquit) *genera sunt duo, unum quod vi sua, id quod sub ea subiectum est, certè efficit: ut ignis accendit: alteram quod naturam efficiendi non habet, sed sine quo effici non possit: ut, si quis æs causam statuæ velit dicere, quod sine eo non possit effici. Huius generis causarum sine quo non efficitur, alia sunt quæta, nihil agentia, stolidæ quodammodo: ut locus, tempus, materia, ferraamenta, & cætera generis eiusdem. Alia autem præcursionem quandam adhibent ad efficiendum & quædam adferunt per se adiuvantia, etsi non necessaria: ut amoris congressio causam attule-*

Topic. ad
Trebatium.

lib. De fato.

rit, amor flagitio. Idem alibi accuratius communem hanc loquendi rationem examinans ait, *Non sic causa intelligi debet, ut quod cuiq; antecedit, id ei causa sit: sed quodcumque efficienter antecedit.* Ac paulo post, *Nulla igitur earum causa est, quoniam nullam rem, sua vi efficit, cuius dicitur causa: nec id, sine quo quippiam non sit, causa est, sed id, quod quum accessit, id cuius causa est, efficit necessario.* Atque hæc de vocum significationibus: quæ neglectæ, summam in hoc argumento & similibus pariunt difficultatem: observatæ verò, lucem adferunt maximam. Quare (ut instituto nostro aptemus) præscientia propriè sumpta sola & *ἁπορριπτή*, non est causa efficiens rerum: quia illius vi non existunt. Innumera enim sunt (ut ante ostendimus) quæ indefinite præsciuit Deus; quæ nunquam futura sunt: & quam plurima contingunt scelera, quæ definite præsciuit, quorum propriè causa dici, sine summo scelere non potest. *Deus* (ait Augustinus) *omnia, quorum ipse auctor est, præscit: nec tamen omnium, quæ præscit, auctor est. Quorum autem non est malus auctor, iustus est ultor.* Atque hoc sensu, præscientiam rerum causam

De lib. arb.
lib. 3. c. 4.

causam esse, plerique negant, etiam illi, qui secus statuere videntur. Qua de re scitè grauissimus Theologus ait, *In ἀποκρίσει* verò, si verbum *πρόνοια* de simplici Dei notitia accipiatur, certe *προνοία*, quam præscientiam vocant, nullam efficientis causæ rationem habebit. Nec enim res futura, idcirco futura sunt, quia Deus illas futuras prænouit: sed contra, idcirco sunt futura & illas futuras prænouit, quoniam futuras illas decreuit. Sin verò causæ vocem generatim pro argumento quouis & consequentiæ ratione capiamus: tum quidem præscientia indefinita, causa esse non potest; sed definita, optimè. Quia illa est *ἡ ἀπὸ τῶν δυνάμεων* eorum, quæ simpliciter fieri possunt; vnde rerum constitutio non consequitur: hæc verò, rerum decreto Dei præfinitarum: vnde earum consequentia vicissim concluditur; quia decretum Dei, ex quo promanat, constans & immutabile est. Atque hoc sensu definita Dei præscientia rerum causa à nonnullis orthodoxis appellatur. Præterea si improprie nomen causæ usurpemus; præscientiæ Dei optimè conuenit. Est enim causa sine qua non, & materia circa quam, seu obiectum præfinitionis

Beza Præ-
lect. in Ro. 9

& operationis diuinæ. Vnde *causam exemplarem*, (quod ad eam tanquam exemplares existant) Scholastici, Augustinum secuti, nominant. Denique quum præscientiæ vox improprie & synecdochicè non pro sola, sed coniuncta cum voluntate notitia seu prouidentia vsurpatur, tum meritò causa rerum variè, vt ante explicauimus, appellatur: efficiens quidem bona, permittens mala, regens omnia. Qua de re multa non indoctè à Scholasticis disputantur. Vnde perspicuum est diuinæ sanctitati nihil à D. Beza derogari, quum, vt ante indicauimus, ait, *Res futuras, ideo futuras esse, quoniam futuras illas Deus decreuit*. Siquidem, vt alibi fusius explicamus, Dei decretum est bonorum omnium causa efficiens absolutè & per se, ratione actionis, qualitatis & ordinis: malorum verò per accidens, ratione actionis & ordinis, quæ bona sunt; non autem ratione vitiosæ qualitatis & *avouias*: quæ peccatum est & à creatura sola promanat. Sed vt eo, vnde digressus sum, redeam, hoc sensu de præscientia cum Dei voluntate coniuncta, sic alicubi differit Calvinus, *Quod Deus, inquit, præsciens est rerum omnium nulla inde neces-*

20xfl. 83.
1u. 46.

Lomb. lib. 1.
list. 38. Tho-
nas Aq. par.
qu. 24. art.
1. & c.

Commen. in
icn. 41. 17.

necessitas inducitur. Quasi verò nudam præscientiam, dicamus rerum causam esse; ac non potius hanc copulam teneamus à Mose positam; quæ futura sunt Deum præscire, quoniam ea facere decrevit. Ipsi verò inscitè ac perperam ab æterno Dei consilio & continua actione providentiam diuellunt. Itaque quum reipsa inter se consentiant orthodoxi, non est cur loquendi varietate offensi eos aut inter se, aut cum Sacris literis committamus. Ingenui enim est aliorum dicta benignè interpretari: nisi de contraria sententia penitus constet. Cæterum, ut huius varietatis fontes aperiam, ea partim ex vocum ambiguitate, partim ex aduersariorum variè loquentium occasione profluxit. Quæ ratio non solum in hoc argumento; sed in aliis etiam obtinet.

CAPUT VII.

ATQUE hætenus de priori providentiæ parte, seu decreto Dei disseruimus: ad executionem illius transeamus. Ea autem est altera providentiæ Dei pars, qua decretum illud, potentissimè, ad suam gloriam; omnino exequitur. Etenim quum Deus

Psal. 115. 3.

omnipotens sit & immutabilis, *omnia quæ voluit fecit*, sine ulla penitus difficultate aut mutatione sui. *Ipsè dixit & facta sunt:*

Psal. 33. 9.

ipse mandauit & creata sunt. *An non nosti,*

Esa. 40. 28.

ait Esaias, an non audisti, quod Deus æternus Jehoua creator finium terra, non lassatur nec defatigatur, nec est peruestigatio prudentie eius? Deinde quum decretum illud Dei sit optimum, hoc est, sapientissimum, iustissimum, benignissimum, patem esse illius executionem necesse est. Vnde qui

finis decreti & executionis rerum, Dei emergit gloria: vt postea melius liquebit. Porro ea *executio distribuitur in creationem & gubernationem* huius mundi: quia vt hæc sola decreuit Deus, ita non alia exte-

rius operatur. *Creatio* autem est prima externa Dei actio, qua solus, & nihilo, vniuersum hunc mundū, secundū decretum suum, in principio temporis produxit &

sex dierum spacio disposuit ad electorum salutem & gloriam suam. *Externam Dei actionem* appello: quia *actio Dei* alia est interna, quam immanentem, alia externa,

quam transeuntem & *ad extra* nominant. Interna est quæ Deo terminatur: eaquæ vel essentialis & communis tribus perso-

nis;

nis;

nis;

nis; cuiusmodi est decretum Dei æternum: vel personalis & propria certis, quæ personis distinctè conueniunt & opus Dei ad intra vulgo dicitur: vt Patris, Filiū gignere & amboꝝ producere Spiritum. De quibus copiosius agere non est nostri instituti, nec huius argumenti. Interim hinc constat, Deum ante mundi creationem, non fuisse otiosum: eoꝛum inep̃tè hoc argumento quosdam ad mundi æternitatem statuendam esse abusos. Externa verò Dei actio est quæ extra Deum, in res alias exercetur. nec aliud est, quàm decreti æterni executio. Quæ omnino consistit, in creatione & gubernatione huius mundi. Cuius gubernationis pars est humani generis redemptio: eoꝛum verè quidem, sed paulo angustius, Dei opera, in creationis & redemptionis opera diuiduntur vulgo. Deinde vt *efficiens creationis* est Deus: ita *subiectum* opus est mundus. Quæ voce in hoc argumento, non cælum (vt veteres nonnunquam *κατ' ἄλλω*) aut terram simul: aut homines, trita synecdoche: sed rerum vniuersitatem seu vniuersam cæli solique & quæcunque eorum complexu continentur compagem

Cicero de
vniuerso.

Arist. de
mundo c. 1.
Plato Timæo.

Plato Ti-
mæo.

Cap. I. & 2.

Ioh. I. 10.
& 16. 3.

A&. 17. 24.

A&. 14. 15.

Colof. 1. 16.

Pfal. 33. 6.

Cap. 26. 14.

I. Tim. 6. 16.

ornatissimam & inanimem intelligimus. Nam qui mundum definierunt animan-
tem, eiusque animam, aut æternum aut
conditum aliquem Deum docuerunt,
non Sacris solum literis; sed rationum
etiam pondere, iam olim explosi sunt.
Mundum autem à Deo Patre, per Filium,
& Spiritum sanctum esse conditum, Sa-
cræ litteræ passim docent. Nam, vt de
Geneseos historia nihil dicam & è multis
pauca excerpam, *Mundus*, inquit Iohan-
nes, *per eum factus est*. Quod interpreta-
tur, *Omnia per eum facta sunt & absque eo
factum est nihil, quod factum est*. Deus, inquit
Paulus, *fecit mūdum & omnia quæ in eo sunt*.
Et alibi, *Fecit calum & terram & mare &
omnia quæ in eis sunt*. Item, *Nam per eum
condita sunt omnia, quæ in calis sunt, & quæ
in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue
dominia, siue imperia, siue potestates, omnia
per eum & in eum condita sunt*. Huc accedit
Psaltes, *Verbo Iehouæ cali facti sunt, & Spi-
ritu oris eius totus exercitus eorum*. Iobus deni-
que ait, *Spiritu suo ornauit celos*. Porro ma-
teriam, ex qua mundum effecit Deus, nul-
lam agnoscimus. Nam quum Deus *solus
æternus* (initio, fine, successione, carens)

& im-

& immortalis sit, omniaq. sine exceptione,
eoque & materiam, condiderit: sequitur
mundum non ex materia aliqua aeterna
(multo minusex Dei essentia, quippe in-
 finita, simplicissima, & immutabili) sed è
nihilo, tanquam termino, potètia Dei ex-
 titisse. Ipse dixit & facta sunt: ipse mandavit. Psal. 33. 9.
& creata sunt. Nam Deus vocat ea quæ non Rom. 4. 17.
sunt, tanquam sint. Idque creandi verbum,
 quod alias generalius usurpatur, in hoc ar-
 gumento declarat. Quod re Apostolus, Hebr. 11. 3.
Per fidem intelligimus, constituta fuisse secula
verbo Dei: ut quæ cernimus, non sint ex appa-
rentibus facta. Itaque quidquid est, illud aut
 immediatè, ut cælum, terra, aquæ, anima,
 Angeli: aut mediatè, ut alia, ratione pri-
 mæ materiæ è nihilo promanant. Nam
 commune ac tritum illud Philosophorum Vide Da-
 placitum *ex nihilo nihil fit*, ordinariæ re- masc. orth.
 rum corporearum constitutioni & huma- fid. lib. 2. c. 5.
 nis artificiis aptari potest: sed creationi
 (quam ignorarunt) & diuinæ potètiæ op-
 poni nequit. Quæ, si materiæ præsentia
 definitur. & astringitur, infinita non est,
 eoque nec diuina. De qua re tota elegan-
 ter & grauiter Theodoretus, *Est autem hoc* Dionis. de-
quoque humanarum rationum imbecillitas cret. epitom.
argumen- ca. materia.

argumentum. Quoniam enim omnis ars, apud homines subiecta materia indiget. Et fingendi quidem ars, luto; edificandi verò, lapidibus & lateribus; lignis autem fabrilis & narium edificatrix; texendi ars, lanis; & coriariorum quidem ars, pellibus; pingendi autem & incrustandi, coloribus; & ut semel dicam, unaqueque ars, materia conuenienti: existimarunt stolidi, etiam Deum non posse, sine materia fabricari; nec intellexerunt, quanta sit Dei & hominum differentia, & quod fieri non potest ut imago etiam habeat quæ exemplar, & quod homo quidem, ut imago, ex iis quæ sunt fabricatur: Deus autem & ex iis quæ non sunt. Et hoc nos aperte docuit Sacra scriptura. Apostolus enim

Hebr. 11. 3. dicit, Fide intelligimus, apertæ esse seculi verba Dei, ut ex inuisibilibus visibilia fierent. Et rur-

Rom. 4. 17. sus, Qui vocat ea, quæ non sunt, tanquam sint. Cæterum forma mundi interna, in abdita vniuersi natura: externa verò in dispositione omnium partium, cum in se, tum inter se ornatissima & vtilissima consistit. Unde κόσμος Græcis; mundus Latinis appellatur. Creationis enim duæ sunt partes productio rerum & dispositio sapientissima: vtraque Deo propria; ut nulla Angelorum aut hominum vsus sit opera. Quod

ex circa

ex creationis historia & Prophetarum testi- Gen. 1. & 2.
 moniis comprobatur. Ego Iehoua (inquit Cap. 44. 24.
 Elaias) facio omnia, extendo celos solus, qui Esa. 37. 16.
 expando terram per meipsum. Sic Ezechias, Esa. 37. 16.
 Tu es Deus ille solus omnibus regnis terrae, tu Cap. 9. 8.
 fecisti calum & terram. Et Iobus, Qui ex- Cap. 9. 8.
 tendit celos solus, qui calcas excelsa maris.
 Vnde, Creator dicitur: & hac nota se ab 2. Pet. 4. 19.
 idolis distinguit, Dñs, inquit, qui calum & Ierem. 10. 11.
 terram non fecerunt, pereant de terra & de his Ierem. 10. 11.
 que sub calo sunt. Vnde admirabilis Dei
 creatoris sapientia, bonitas & potentia
 elucet: quorum agnitio & celebratio
 corde, lingua, opere, creationis, ut decreti,
 scopus ac finis ultimus existit. Hinc Iere- Cap. 10. 12.
 mias de Deo ait, Qui fecit terram virtute Cap. 10. 12.
 sua, stabilivit orbem sapientia sua & pruden- Cap. 10. 12.
 tia sua extendit celos. Et Moyses, Gen. 1. 31.
 quaecumque fecerant & erant valde bona. Ad Gen. 1. 31.
 Psaltes, Quae et ampla sunt opera tua o Iehoua, Psal. 104. 25.
 omnia sapienter fecisti! Ex alibi dicuntur Psal. 104. 25.
 Celi enarrare gloriam Deis & ad illam prae- Psal. 19. 1.
 dicandam omnes creaturae passim exei- Psal. 147.
 tantur. Quia omnia, ait Sapiens, fecit Deus & 148. & c.
 propter semetipsum: & ut monet Aposto- Prou. 16. 4.
 lus, ex eo, per eam, & in eum sunt omnia. Ipsi Rom. 11. 36.
 gloria in secula. Huc etiam sanctorum epi-
 phonema

Apoc. 4. 11

phonema pertinet, *Dignus es Domine qui accipias & honorem & virtutem: quia tu creasti omnia & propter voluntatem tuam sunt, & creata sunt. Atq; hic summus creationis mundi finis: proximus verò & ad illum pertinēs, est salus electorum. Ut enim omnia hominum gratia condita sunt: sic ipsi propter se mutuo & potissimum ad*

Gen. 1. 28. 29

electorum bonum. Subiicite terram, ait Deus, atque dominamini piscibus maris & volatilibus celi & omni bestie reptanti super terram. Dixitq; Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam producentem semen in superficie totius terrae: & omne lignum, in quo est fructus arboris, producentis semen, vobis erit in escam.

Psal. 8. 6. 7

Et Psaltes, Dominari fecisti eum operibus manuum tuarum: omnia posuisti sub pedibus eius.

1. Cor. 3. 21.

Et Paulus denique Omnia, inquit, vestra sunt, siue mundus, siue vita, siue mors, siue presentia, siue futura. Porro ut à causis creationis mundi ad circumstantias transeamus, ea nec ab aeterno, nec momento, sed in principio temporis, sex dierum spacio, ut distinctius & attentius Dei gloriam consideremus, contigit: quemadmodum Genesis demonstrat. Nam locus & tempus, sunt rebus creatis propria. Siquidem

prius

prius & posterius rebus finitis (cuiusmodi omnes & solæ sunt creaturæ) solum competunt: infinitis verò, qualis solus est Deus, minimè quadrant. Qua de re acutissimè, ut solet, Tertullianus, *Ante omnia enim Deus erat solus, ipse sibi & mundus & locus & omnia.* In qua sententia acquiesco & doctrinam de creatione huius mundi concludo.

Contra
Praxeum.

CAPUT LX.

RELIQUVM igitur est ut de administratione, seu potius gubernatione illius, disseram. Hæc enim vox minus diluta est & adumbrando Dei regimini accommodatior. Nam præclare ex naturæ luce ait Philosophus, καθόλου δὲ ὅπερ ἐν νηὶ κυβερνήτης, ἐν ἄρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χώρῳ δὲ κορυφαῖος, ἐν πόλει δὲ νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ ἡγεμὼν, τὰ τοῦ θεοῦ ἐν κόσμῳ παλὺν καὶ ὅσον τοῖς μὲν καματηρὸν τὸ ἄρχεον πολυκίνητόν τε καὶ πολυκίερινον: τὰ δὲ ἀλυπόνητα, ἀπονόν τε πάσης καὶ χειρὸς μὲν σωματικῆς ἀδυνατίας. Hoc est, *Ad summam quod in naui gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in ciuitate lex, in exercitu imperator, hac idem in mundo*

Arist. de
mundo c. 6

mundus est Deus: nisi quod illis ipsis principatus laboriosus perturbatus & anxius est; huic autem expertus molestitia & laboris ab omni corporali infirmitate separatus. Itaque rectè sapiens Hebræus ad hoc argumentum gubernationis vocem transtulit, quum ait
 ὁ θεὸς οὐκ ἐστὶν ἀνάτορ. ὁ θεὸς ἐστὶν ἀνάτορ. At inā-
 pater, gubernat usque providentia. Cæterum gubernatio mundi est altera externa Dei actio, qua vniuersum hunc mundum & quæcunque in eo, secundum decretum suum gubernat. Ac synecdochicè, vt initio monuimus, *providentia* vulgo appellatur. Quam Deo competere eleganter & nervose ait Iex Nysseno (è quo multa transcripsit) Damascenus, Ἀνάτορ ὁ θεὸς αὐτὸν ἐξουσιάζει τὴν ὄντων καὶ ἀγνοεῖ τὴν ὄντων. Ἐπεὶ ἀκόλουθον ἄλλοι μὲν ποιοῦσι τὴν ὄντων, ἔπειτα ἀκόλουθον ἄλλοι μὲν ποιοῦσι τὴν ὄντων, ἄλλοι δὲ ἀγνοεῖ τὴν ὄντων. Ἐπεὶ ὁ θεὸς ἀνάτορ πάντας εἰς ἑαυτὸν ἀμφοτέρω. οἱ μὲν τὰ ποιοῦν, ὁ δὲ τὰ ἀγνοεῖ. Necesse enim est eundem esse factorem eorum que sunt & prouisorum. Neque enim consequens est, neque decens, alium quidem esse factorem eorum que sunt, alium prouisorum. Sic enim omnino uterq; infirmitate laboraret: hic non facienti, ille non prouidendi. Cui consentit
 probè

Sap. 11.3

Greg. Nyss.
 de prou. c. 2
 Damasc.
 Orthod. fid.
 lib. 2. c. 29

probè Theodoretus, *Est enim, inquit, longè absurdissimum, dicere quidem ipsum omnia fecisse (nam quod ipse eis opus haberet, sed sola sua benignitate & humanitate adductum) & creaturam veluti cymbam aliquam & clauo & gubernatore destitutam à contrariis ventis, huc atque illuc impelli, scopulisq; & rapibus allisam confringi. Cæterum gubernationis huius partes sunt duæ conseruatio & ordinatio mundi constituti, quæ κατ' ἔξω-
χλῶ plerumque gubernatio dicitur. Hinc Damascenus: ἡγε γὰρ Ἰωάννης ἡμῶν, ὁ δὲ δι-
μικροῦ καὶ τοῦ μεγάλου δυνάμεως ὅτι καὶ ἡ ἀστρονομία, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ὁ ἀνθρώπος καὶ ἡ ἀνέστηκυς ἐκ νεκρῶν, ὁ ἀνέστηκυς ἐκ νεκρῶν καὶ ὁ ἀνέστηκυς ἐκ νεκρῶν. Nam & generatio nostri, conditricis eius potentia est: & permansio, continentis potentie illius: & gubernatio ac salus, providentis illius potentie. Et rotundè ac piè Augustinus, Sic Deus per cuncta diffusus, ut non sit qualitas mundi, sed substantia creatrix mundi: sine labore regens & sine onere continens mundum. Et alibi quæstionem huic argumento conuenientissimam explicans ait, Quapropter sic accipimus, Deum requiescere ab omnibus operibus suis quæ fecit, ut iam nouam naturam nullam conderet: non utique, ut quod*

Decret. di-
uinorum
epit. cap.
Providen-
tiæ

Orthod. fid.
lib. 2. c. 28

Epist. 57. ad
Dardanum.

De Gen. ad
lit. lib. 4. c. 12

D

condi-

condiderat continere & gubernare cessaret.
 Unde & illud verum est, Quod in septimo die
 requiescit Deus: & illud, Quod usque nunc
 operatur. Sed à partitione, ad partium de-
 finitionem, transeamus. Itaque conserva-
 tio mundi est prior gubernationis pars, qua
 Deus mundum continuat: hoc est, uni-
 versam mundi machinam illiusque vim
 & positum à se naturæ ordinem, quasi
 manu sustinet ac conseruat. Quam provi-
 dentiam universalem nominant: & copiose
 ac grauitè à Psaltes, cum alibi tum Psalmo
 centesimo quarto, describitur. Etenim
 celi cursum & efficaciam, seu, ut Deus
 loquitur, *statum celi & dominationem eius in*
temporibus, vices, soli fertilitatem,
maris fines, animalium fructuumque pro-
pagationem perpetuat. Unde *principium*
notius & primus motor (etiam angustius non-
 nunquam id accipitur) vulgo dici solet.
 Eoque Dei Filio non solum tribuit Apo-
 stolus, *quod seculum condiderit*, sed etiam,
quod omnia, potente suo verbo, sustineat.
 Et alibi ait, *Estque ipse ante omnia, & omnia*
per eum consistunt. Item, *In ipsa enim Vin-*
imus, mouemur, & sumus. Nam ex eo & per
 eum, & in ipsum sunt omnia. Et Ieremias,

Sic ait

Gen. 1. 2
 Ioh. 5. 17

Ps. 104. 1

Iob. 38. 33

Is. 45. 12

Hebr. 1. 2, 3

Colos. 1. 16

Act. 17. 28

Rom. 11. 36

Sic ait Iehoua, qui disponit Solem & lucem in- Ier. 31. 35. 36
 terdiu, statuta Luna & stellarum noctu: qui
 dirumpit mare & frenant fluctus eius: cui
 nomen est Iehoua exercituum. Si amouebuntur
 statuta ista à conspectu meo. Et alibi, Si non Ier. 35. 25
 fœdus meum interdiu & noctu, si statuta celi
 & terre non disponam. Quomodo, ait Sapiens Sap. 11. 26
 ille Hebræus, mansurum fuisset aliquid, nisi
 tu voluisses? aut non vocatum à te, conseruare-
 tur? Sic enim (vt scitè Aquinas) se habet Comment.
Colof. 1
 Deus ad res, sicut Sol ad Lunam: quo rece-
 dente, deficit lumen Lune: & sic, si Deus sub-
 trahat suam virtutem à nobis, in momento de-
 ficerent omnia. Ac præclare Augustinus, De Genes
ad lit. lib. 4.
cap. 12
 Creatoris namque potentis & omnipotentis
 atque omnitenentis virtus, causa subsistendi
 est omni creatura. Quæ virtus, ab eis quæ crea-
 ta sunt regendis, si aliquando cessaret simul &
 eorum cessaret species, omnisq; natura concide-
 ret. Neque enim sicut structura ædium, quum
 fabricauerit quis abscedit, atque illo cessante
 atque abscedente stat opus eius, ita mundus vel
 ictu oculi stare poterit, si ei Deus regimen sui
 subtraxerit. Proinde & quod Dominus ait, Ioh. 5. 17
 Pater meus vsque nunc operatur, continua-
 tionem quandam operis, quæ vniuersam crea-
 turam continet atque administrat, ostendit.

CAPVT IX.

PORRO non tantum res omnes creatas sustinet, & naturæ ordinem *generalis* providentiæ continuat Deus, sed etiam *particularem* singulorum curam gerit, & ad certos ac destinatos fines ordinat ac dirigit. Nam ex Deo, ut ait Augustinus, *sunt omnia, non solum ut sint, verum etiam ut ordinata sint.* Quamobrem alteram gubernationis partem statuimus, *ordinationem mundi constituti specialem.* Ordinatio autem nihil aliud est, quam effectio ordinis. *Quem definiunt*, ait Orator, *compositionem rerum aptis & accommodatis locis.* Cui definitioni conuenit illa Augustini, *Ordo est parium dispariumq; rerum sua cuiq; loca tribuens dispositio:* & Philonis, τὰς εἰς δ' ἀκολουθία καὶ εἰρμός ἐστι θεωρημένων τινῶν καὶ ἐπομένων, hoc est, *Ordo est consequentia seriesq; rerum precedentium & subsequentium.* Itaq; ordinatio mundi est ordinis in mundo constitutio: Quare genuinam vocis illius significationem non attendunt, qui secus accipiunt, & metonymia quadam, non ordinis, sed rerum effectioem, aut mandatum interpretantur. Caterum ordinatio alia

Quæst. 83.
q. 69

Cicero De
offi. lib. 1

De ciui. Dei
lib. 19. c. 13

De officio
mundi.

tio alia interna est & consilij: alia externa
& executionis. Illa nihil aliud est quam
ordinis præfinitio: eoque *præordinatio* di-
stinctius appellatur. Sic *credidisse* dicuntur, AG. 13. 48
qui erant ordinati (hoc est, ut vetus inter-
pres habet, præordinati) *ad vitam æternam*.

Hæc vero est ordinis præfinitæ effectio.
Sic *potestates ordinate* (hoc est, ad bonum Rom. 13. 1.
vniuersi aptè positæ) dicuntur à Deo: aut
potius sub Deo. Ut autem ea quæ de or-
dinatione generatim diximus, instituto
nostro accomodemus, interna mundi
ordinatio decreti diuini pars est: externa
verò ad executionem illius pertinet. Estq;
ea vel creationis seu constitutionis mun-
di, vel gubernationis & mundi constituti.
Illa est mundi in creatione dispositio: quæ
sex dierum spacio finita est: quam alteram
creationis partem supra appellauimus.
Hæc verò à mundi creatione continua
est: eaque vel generalis quæ conseruatio
ordinis naturæ dicitur; quam modò ex-
plicauimus: vel specialis de qua hoc loco
agimus ac sic definimus. *Ordinatio mundi*
constituti specialis est altera gubernationis
pars, qua Deus mundum vniuersum &
singula quæ in eo, modo placito regit &

ad suos, hoc est à se destinatos, fines medios vltimumque perducit. In qua re duo potissimum, quæ expendenda sunt accuratius, denotantur; *ordinationis subiectum & modus*. Ac prius quidem statumus esse mundum vniuersum & singula quæ in eo fuerunt, sunt, & erunt. Cæterum omnes creaturas magnas, paruas, præstantes, viles, omnes motus, omnia consilia, affectus, dicta, facta, euentus rerum, sine vlla omnino exceptione, diuino subesse regimini perspicuum est, non solum ex iis quas ante adduximus rationibus, sed etiam ex dif-
ferta Sacrarum literarum auctoritate. Nam vt ex infinitis pene testimoniis pauca seligam, quid aliud sibi hæc volunt?

Tu ille Iehoua es, solus es, tu fecisti celos, celos calorum & omnem exercitum eorum: terram & quidquid est in iis & tu viuificas hæc omnia: etiam exercitus calorum tibi se incuruant.

Ordinatione tua perseverat dies, quoniam omnia seruiunt tibi. Omnia efficit (Deus) ex consilio voluntatis sue. Omnia operatur Iehoua, etiam impium ad diem malum. Ipse dat omnibus vitam & halitum & omnia. Vita humane constituit terminos, qui præteriri non poterunt. Alit volucres cali; circumuestit herbam

Cap. 2
Vide Nyf-
fenum De
Prouid.
c. 7. & 8

Nehem. 9. 6

Psal. 119. 91

Ephes. 1. 11

Prou. 16. 4

Act. 17. 25

Iob. 14. 5

Matt. 6. 26.
30

herbam agri. Singulis seminibus suum dat con- 1. Cor. 5
 pus, ut voluit. Dat calitus pluviam ac tempora. Aq. 14. 17
 fructifera, implens cibo & letitia corda nostra.
 Iehoua morte afficit & in vitam restituit. 1. Sam. 2. 6
 Iehoua depauperat & ditat. Ipse mutat temp- David, 2. 21
 ra & tempestates: transfert reges & consti-
 tuit reges, dat sapientibus sapientiam, & scien-
 tiam scientibus intelligentie. Equus paratur ad Prou. 21. 31
 diem belli, sed Iehoua est ipsa salus. Ego Iehoua, Esa. 45. 6-7
 & nemo prater me, formans lucem & creans
 tenebras: faciens pacem & creans malum: ego
 Iehoua faciens omnia hec. Quis est iste qui Lament.
 dicit existit Domino non iubente? ex ore excelsi Ier. 3. 37. 38
 non prodit malum quodq; & bonum? Quis sta- Exod. 4. 11
 tuit os homini? aut quis statuere potest surdum
 aut sensibus valentem aut cecum? nonne ego
 Iehoua? Hominis sunt dispositiones cordis, sed Prou. 16. 1
 a Iehoua est sermo lingua. Cor hominis delibe- Ibid. 9
 rat de via sua, Dominus autem dirigit gressum
 eius. Noui Iehoua non esse penes hominem, Ier. 10. 23
 viam ipsius, non esse penes virum ambulantiem.
 dirigere gressum suum. Irritum facit consilium Psal. 33. 11
 gentium, infringit cogitationes populorum.
 Operatur in nobis velle & perficere pro bona Phil. 2. 13
 sua voluntate. Sicut riuus aquarum est cor regis Prou. 21. 1
 in manu Iehoue: ad omne quod vult, inclinat
 illud. Ergo & multo magis reliquorum.

Denique, ne quid ab hac ordinatione Dei alienum existimes, etiam illa, quæ fortuita vocantur, eidem adscribuntur diuinitus. Si quidem de fortuito homicidio ait

Exo. 21. 12. 13 Deus, *Qui percutit quenquam, ita ut moriatur, omnino morte plectitur; tamen qui non quaesierit, sed Deus ipse obiecerit manui eius, constituam tibi locum, quo ille confugiat.*

Quod alibi exemplo illustratur. Hoc autem, inquit, esto ius occisoris qui fugerit, ut uiuat: qui percusserit proximum imprudenter, quum ipse non oderit eum antea: ut qui inerit cum proximo suo ad cadendum lignum, deiecerit ferrum ex manubrio eius, quod offendat proximum eius, ita ut moriatur, is fugiens ad unam harum ciuitatum fugito. Nec dispar est cæterorum ratio. Nam quid quæso magis fortunæ, quæ fingitur, ludibrio, aut casui possit attribui, quàm inconstans ventorum flatus, fluctuum motus, dubius auicularum, capillorum, & sortium, casus?

At ea diuino subesse regimini Sacræ literæ demonstrat. *Descendentes*, inquit Psaltes, *ad mare nanibus, quique faciunt opus in aquis multis. Ipsi uiderunt opera Iehouæ & mirabilia eius in profundo. Et dixit & stare fecit spiritum turbinis & exaltauit fluctus eius.*

Et cla-

Et clamauerunt ad Dominum in angustia sua. Verf. 28
& de angustis eorum eduxit eos. Stare fecit 29.
turbinem in silentium & siluerunt fluctus eo-
rum. Et letati sunt quoniam siluerunt & duxit 30.
eos ad portum voluntatis eorum. Passer unus,
ait Christus, non cadit humi sine patre vestro. Matt. 10. 32.
Vestri etiam capilli numerati sunt. In gre- 33
mum, inquit Salomon, conicitur fors: à Je- Prou. 16. 33
boua autem est tota ratio eius. Atque huc
pertinet prouidentia diuinæ adumbratio
prophetica Ezechielis capite primo. De
qua nonnulla eleganter auctor libri de
Trinitate: qui Tertulliano suppositus est.
Deniq; rotundè & piè Sapiens Hebræus
de sapientia & prouidentia Dei ait, Per- Sapient. 8. 1
tingit à fine ad finem fortiter & disponit om-
nia utiliter. & alibi, Omnia mensura neme- Ib. 11. 21
roq; & pondere ordinasti. Nam si Satanam
& homines & singularum rerum natu-
ram spectes confusa & perturbata sunt pe-
ne infinita: sin Deum sapientissimè etiam
confusa in se, ad fines cælitus destinatos &
ad ordinem ac bonum vniuersi dirigen-
tem consideres, nihil potest esse ordina-
tius & ornatus. Summo enim Deo (ait Au- Quæst. 8,
gustinus) cuncta bene administrante que fe- 9. 27
cit, nihil inordinatum in vniuerso, nihilq;

iniustum est, siue scientibus siue nescientibus nobis. Sed in parte offenditur anima peccatrix: tamen quia pro meritis ibi est, ubi talem esse decet, & ea patitur, quæ eam pati æquum est, vniuersum regnum Dei nulla sui fœditate deformat. Quamobrem, quoniam non omnia nouimus, quæ de nobis bene agit ordo diuinus, in sola bona voluntate secundum legem agimus: in ceteris autem secundum legem agimur: quum lex ipsa incommutabilis maneat, & omnia mutabilia, pulcherrima gubernatione moderetur. Atque hisce quas adduximus auctoritatibus, omni exceptione maioribus, accedunt etiam copiosa & perspicua ordinationis vniuersi & singulorum exempla, quæ passim Sacræ paginæ monumentis expressa continentur: in quibus ecclesiæ regimen excellit. Vnde satis superque demonstratur vniuersa & singula diuina ordinatione gubernari. Adeo vt nihil tam vile sit & abiectum, quod Dei notitiam aut curam fugiat: nihil tam sublime aut liberum, quod illius gubernaculo careat. Quare eleganter Augustinus, *Nec omnino, inquit, audiendi sunt, qui putauerunt sublimes quidem mundi partes, id est, à confinio corpulentioris aëris huius & supra, diuina providentia*

nidentia gubernari: hanc autem imam par-
 tem terrenam & humidam aerisq; huius vi-
 cinioris, qui terrarum & aquarum exhalatio-
 nibus humescit, in quo venti nubescq; consur-
 gunt, casibus potius & fortuitis motibus agi-
 tari. Contra hos loquitur Psalmus, qui quum
 explicasset laudem caelestium, se etiam ad ista
 inferiora conuertit dicens, Laudate Dominum Psalm. 148. 7. 8
 de terra dracones & omnes abyssi ignis, gran-
 do, nix, glacies, spiritus tempestatis, quae fa-
 ciunt verbum eius. Nihil enim tam videtur
 casibus volui, quam omnes istae procellosae ac
 turbulente qualitates, quibus celi huius infe-
 rioris (quod non immerito etiam terra depu-
 tatum est) facies variatur & vertitur? Sed
 quum addidit, Quae faciunt verbum eius,
 ostendit earum quoque rerum ordinem, diuino
 subditum imperio, latere nos potius, quam uni-
 uersitatis deesse natura. Quod autem ore suo
 Saluator dicit, Vnum passerem non cadere in Matt. 10. 29
 terram sine Dei voluntate: & quod foenum Id. 6. 30
 agri post paululum mittendum in clibanum,
 ipse tamen vestiat: nonne confirmat non so-
 lum totam istam mundi partem rebus morta-
 libus & corruptibilibus deputatam; verum
 etiam vilissimas eius abiectissimasq; particu-
 las diuina providentia regi? Itaque & pro-
 phani

Euripides
in Plutarchi
Pericle.

Commen. in
Habac. 1

Orthod. fid.
lib. 2. c. 30

Thomas
Par. 1. q. 21
art. 2. & 3.

Psal. 36. 7
Matth. 6. 26

1. Tim. 4. 10

1. Petr. 5. 7

phani hominis vox est, *Magnas res Deum curare, paruas fortune committere*: ad quam utinam propius non accessisset alicubi Hieronymus! & indigna Daniasceno sententia, qua voluntatem humanam à Dei providentia exemit. Sic enim ait, τὰ ὃ ἐφ' ἡμῶν ἐκ τῆς ἀπορίας ἐστὶ, ἀλλὰ τὰ ἡμετέρας αὐτοξυσίας. *Quae enim sunt in nobis non sunt providentia, sed nostri liberi arbitrij.* Nec propterea tamen Deus, ut arbitratur, peccati auctor censeri potest: quemadmodum ex ordinationis ratione ac modo constabit: & Scholastici agnouerunt. Atque hanc mundi constituti ordinationem, quòd ad singulas mundi partes pertineat, *singularem & particularem providentiam* appellant. Quum verò ad homines ac potissimum fideles restringitur *specialem & peculiarem* vulgo plerunque nominant: quia praecipuam & paternam horum curam gerit Deus: quemadmodum & eorum bono creavit reliqua. Nam curæ diuinæ certi sunt gradus. Etsi enim *homines & iumenta servat Deus*: illos tamen accuratius & praecipuè fideles. Vnde etiam appellatur *servator omnium maximè fidelium.* In quam sententiam comparatè *curare nos, & boues*

& boues non curare: impios nescire, imo & 1. Cor. 9. 9
Matt. 25. 12
Psal. 88. 6
mortuorum obliuisci statuitur. Nam quod
quidam hoc postremum ad sensum im-
piorum; alij ad infirmitatem turbati Pro-
phetæ referunt, videtur aliquantò alienius.
Nec obstat huic de prouidentia gradibus
sententia; quod ex sapiente illo Hebræo
obliicitur, *Aequaliter prouidet omnibus.* Sapient. 8
Non enim paritatem indicat, sed similitudi-
nem notat: vt ex verbis liquet, *ὁμοίως καὶ
τῷ ἐγγόστῳ καὶ τῷ πᾶσι.* Quamobrem ma-
lim vertere *similiterque prouidet omnibus.*
Hoc enim & verbis & rei conuenientius.

CAPVT X.

PORRO, vt quæ de ordinationis diuinæ
subiecto differuimus, ea paulo distin-
ctius explicentur, ad modum illius transeā-
mus. Is autem est varius: & ritè distribui-
tur in ordinarium & extraordinarium:
vtrumque tamen ordinatum. Ordinarius
autem est, qui communem naturæ aut
gratiæ ordinē obseruat. Illius exemplum
ē multis illustre exprimitur promissione
illa Domini, *Erit, inquit, die illo vt exau-* Hos. 2. 17. 21
diam celos & ipsi exaudiant terram & terra
exau-

exaudias frumentum & mustum & oleum &
 ista exaudiant iherusalem. Huius, Apostoli
 sententia, *Fides ex auditu est, auditus autem*
 per verbum Dei. Extraordinarius verò est,
 qui præter communem ordinem existit:
 ut quum Israelitas manna & corumici-
 bus; Eliam coruo pavit: Paulum cælitus
 conuertit Deus. Deinde *modus* ordinatio-
 nis diuinæ alius est *mediatus*, alius *immedia-
 tus*. Ille est, qui mediis & causis secundis
 utitur: hic verò qui minimè. Ita, verbi
 gràtia, extra ordinem, non solum Mosem
 & Eliam immediatè & per sese vocauit
 Deus, sed etiam mediatè Elyseum per
 Eliam: & hunc quidem pavit primùm
 mediatè pane & aqua, deinde quadragin-
 ta dies immediatè, virtute sua. Quos mo-
 dos grauitè explicauit Augustinus, *Non*
itaque Deus deceptor est: quod credere nefar-
ium & impium esse quis non intelligat? sed
meritorum & personarum iustissimus distri-
butor, faciens quedam per se ipsum, quæ illo
solo digna sunt, eiq; soli conueniunt (sicut est
illuminare animas & seipsum eis ad perfruen-
dum præbendo, sapientes beatasq; præstare) alia
per seruientem sibi creaturam, integerrimis le-
gibus pro meritis ordinatam, quadam eorum
 iubens,

112 ff. 83.
 53

iubens, quadam permittens, usque ad passerum
 administrationem, sicut Dominus in Euange-
 liodicit, & usque ad fœni decorem, usque ad
 minimum etiam capillorum nostrorum, diuina
 providentia pertendente atque veniente. De
 qua etiam dictum est, Pertingit à fine usque ad
 finē fortiter & disponit omnia suauiter. Quib-
 us ordinationis diuinæ modis Dei illu-
 stratur gloria. Siquidem mediatus, boni-
 tatis; quod *omnipotens* operationis socie-
 tem naturæ communicat: immediatus,
 potentia; quod illi non sit astricta: utraq.
 verò multiformis sapientiæ Dei specu-
 lum existit. Cæterum quia *media* nō vnius
 sunt generis, ea porro distinguenda sunt,
 ut ordinationis diuinæ rationem & mo-
 dum illustremus. Ac primum quidem
 mediabilia sunt necessaria; alia contingen-
 tia, & quidem aut rarò, aut plurimum,
 aut æqualiter, ut ex philosophis distinguit
 Nyssen. Necessaria sunt, quæ secundum
 naturam suam, certum necessario produ-
 cunt effectum: contingentia verò sunt,
 quæ contingenter. Vnde illa *causæ definite*:
 hæc verò, *indefinite* nominantur. Atque
 hinc tanquam à causis proximis & inter-
 nis, effecta alia sunt & vocantur necessa-

Sapient. 8.1

De volunt.
& inuolunt.
cap. 5

ria:

ria, quæ à causis mediis ac proximis necessariis: alia contingentia, quæ à contingentibus promanant. Etsi salua rerum natura, ratione decreti tanquam causæ primæ & externæ, definita & suo modo necessaria sint omnia. Caterum quia necessitatis varij sunt modi eos paulo fusius ex veterum sententia (ne quid noui effingere videamur) proponemus. Hac enim ratione facilius & sophistis calumniandi & rudioribus errandi præcludetur via. Necessarium itaque id dicitur quod aliter se habere non potest: vt & nominis ratio, à non cessando, demonstrat: cui contrarium est contingens. Necessarium autem est duplex per se & absolutè necessarium, necessitate, vt vocant, consequentis; aut per aliud, secundum quid & conditione quadam antecedentis, coniuncti; aut consequentis, necessitate, vt appellant, consequentiæ. Sic Philosophus, (vt, quæ in Metaphysicis disserit, præteream) ait & ἀνάγκη μοι ποσαχῶς λέγει τὸ ἀναγκαῖον ὑπάρχει δι τὸ μὴ ἀπλῶς, τοῖς αἰδιότοις τὸ δὲ εἰς ὑποθέσεως, καὶ τοῖς ἐκ γένεσος πᾶσι. *Non distinguentes quorū modis necessarium accipi debeat. Inest id ipsum, rebus quidem æternis, simpliciter; sed*

Lib. 4. c. 7.

De part. animal. li. 1. c. 1.

ter, sed iis etiam quæ generantur omnibus, ex
 suppositione. Quam sententiam imitatus
 est Orator, quum inter alia hæc ait, *Atque*
etiam hoc mihi videor videre esse quasdam
cum adiunctione necessitudines: quasdam sim-
plices & absolutas. Et paulo post, *Reperias*
nullam esse rem, quam facere necesse sit, nisi
propter aliquam causam, quam adiunctionem
nominamus. Pariter autem invenias esse mul-
 tas res, ad quas necessitudinis similis adiunctio
 non accedit. Quod genus, ut homines mortales
 necesse est interire: ut cibo utantur non necesse
 est, nisi cum illa exceptione, si nolint fame pe-
 rire. Et alibi Philosophus, ἡ δ' ἀνάγκη διττή.
 ἡ μὲν γὰρ καὶ φύσιν καὶ τὸ ὄργανον, ἡ δὲ βίαια, ἡ
 δὲ τὸ ὄργανον. ὡς περὶ ὁ λίθος ὅτι ἀνάγκη καὶ
 ἀνω καὶ κάτω φέρεται, ἀλλ' ἔστι καὶ τὸ αὐτὸν ἀνά-
 γκην. *Necessitas autem est duplex: una est se-*
cundum naturam & propensionem: altera est
violenta, quæ contra propensionem. Quemad-
 modum lapis necessitate & sursum & deor-
 sum fertur, sed non eadem necessitate. Qua
 de re plenius Scholasticorum coryphæus
 Thomas *Necesse est, quod non potest non esse.*
Quod quidem convenit alicui uno modo ex
principio intrinseco: siue materiali, sicut quum
dicimus omne compositum ex contrariis necesse
 E *est cor-*

Cicero De
 inuenc. lib. 2.

2. Post. anal.
 cap. 11

Summa
 1. q. 82. 1

est corrumpi, sine formali, sicut quum dicimus, quod necesse est triangulum habere tres angulos aequales duobus rectis. Et hac est necessitas naturalis & absoluta. Alio modo conuenit alicui, quod non possit non esse, ex aliquo extrinseco, vel fine, vel agente. Fine quidem, sicut quum aliquis non potest sine hoc consequi finem aliquem, ut cibus dicitur necessarius ad uitam & equus ad iter. Et hac vocatur necessitas finis: quæ interdum etiam utilitas dicitur. Ex agente autem hoc alicui conuenit, sicut quum aliquis cogitur ab aliquo agente, ita quod non possit contrariam agere: & hac vocatur necessitas coactionis. Atque hæc de necessitate satis: quæ ad huius argumenti intelligentiam necessaria sunt & veterum verbis propo-
sita, ut maioris essent ponderis. Reliquum iam est, ut ea ad institutum nostrum aptemus. Nam rectè vir doctissimus ait, *Non temere in scholis inuentas fuisse distinctiones de necessitate secundum quid & absoluta: item consequentis & consequentia.* Adde immutabilitatis, utque loquuntur infallibilitatis & coactionis. Etenim nihil sua natura tam contingens existit, ut non tribus modis ex hypothesi sit necessarium existentia, decreto, & præscientia Dei definita.

Nam

Nam non minus verum quàm tritum illud ex Aristotele dictum *Quidquid existit, quia existit* (addo quidquid futurum, quia futurum) *necessarium est*: quia alias duo contradictoria simul essent vera: quod naturæ repugnat & veritati Dei; *in quo non est simul Etiam & Non*. De qua re acutè, ut solet, Augustinus, *Tam non possunt futura non fieri, quàm non fuisse facta praterita: quoniam non est in Dei voluntate, ut eo sit aliquid falsum, quo verum est. Quapropter omnia que futura sunt, sine dubio fient: si autem facta non fuerint, futura non erant: ita omnia que verè praterita sunt, sine dubio praterierunt*. Deinde rerum naturam & causas secundas (quas Deus non tollit, sed ordinat) & notitiam hominum, occultam Dei administrationem ignorantium spectes, contingencia sunt innumera, in rebus animatis & inanimis: sin Dei decretum & præscientiam suspicias, pariter necessaria sunt omnia ex hypothesi, necessitate, ut vocant, immutabilitatis & consequentiæ. Nam quum vniuersa & singula non solum cuncta, sed etiam condiciones & media, ut ante probauimus, decreta & præscita sint à Deo & secundum decretum & præscientiam

De interpretatione c. 10
§. 5.

2. Cor. 1. 18.
10

Contra
Faust. lib. 16
cap. 4

tiam ordinentur : consequitur ea secus
 euenire non posse: eoquē omnia, suo quo-
 dam modo, esse necessaria. Quandoqui-
 dem nec decretum Dei immutari potest,
 nec præscientia falli. Nam si quid aliter
 eueniat, quàm decreuit Deus, id eo fit no-
 mine, quòd decretum exequi, aut non
 possit, aut nolit : at prius omnipotentia,
 alterum sapientia & constantia volunta-
 tis illius è diametro aduersatur : vt pluri-
 bus ante demonstrauius. In quam sen-
 tentiam rectè de Deo ait Augustinus,
Cuius voluntas, rerum necessitas est. Hæc au-
 tem contingentia & necessitatis in vna
 re, sed diuersa ratione, cōuenientia, exem-
 plis firmari & illustrari potest plurimis: sed
 nos pauca, breuitatis causa, decerpemus.
 Iosephus in Ægyptū deductus, ad regiam
 dignitatem euectus, à fratribus honoratus
 iisque alendis præfectus est & contingen-
 ter & necessario. Ac contingenter qui-
 dem ex natura ipsius Iosephi & causarum
 secundarum serie, nempe fratrum inuidia
 & plagio, mercatorum accessu & emptio-
 ne, captiuitatis occasione, somniorum
 recitatione, pincernæ memoria, mandato
 Pharaonis, fratrum in Ægyptum aduentu
 & reditu.

De Gen. ad
 lit. lib. 6. c. 15

& reditu. Quæ causæ mediæ, vt fuerunt contingentes sua natura & principiis; ita contingenter ex iis effecta illa consecuta sunt: quia fuerunt arbitraria. Contra vero eadem fuere necessaria, ex Dei prouidentia: vt liquet non solum ex euentu (qui necessarium & maximè illustre decreti argumentum: quia nihil fit, quod non decreuerit aut efficere aut permittere omnipotens Deus) sed etiam ex certa decreti Dei præscientia & prophetia, iterato diuinitus somnio: vnde etiam necessariò ex hypothesi, euentus illi promanarunt. Quia Deus immutabilis & *αὐτὸς ὁ θεὸς qui mentiri non potest.* Nec secus ille qui Prophetam certum, rogantem id Dei iussu, ferire noluit, à leone occisus est contingenter, quia per causas secundas seruari poterat: attamen necessariò, ratione decreti & prophetiæ diuinæ. Similiter in prælio cæsus est Achabus contingenter & fortuitò ratione causarum secundarum, cum sagittarij hostilis in incertum iaculantis; tum occursum Achabi: at necessariò ratione decreti & prædictionis Dei. Paribus etiam modis scelerata Achabi coniux Iezabel in Iezrehel à canibus deuorata est contin-

Gen. 37. 7. 9

Tit. 1. 2

1. Reg. 25. 36

1. Reg. 22. 34.
& 28.1. Reg. 9. 35.
36.

genter: quia in vita seruari diutius, aut alia ratione mori potuit: si naturam illius & regis, qui de fenestra præcipitari curauit, arbitrium spectes: deinde exposita canibus, ab iis negligi: aut canum ferocia ab hominibus arceri potuit. Contra verò etiam necessario id contigit, ex decreto, præscientia, & prædictione diuina. Sic etiam Cyrus procreatus est & hoc nomine donatus, in regnum euectus, Babylone positus, Iudæorum liberator & templi diuini restaurator effectus est, contingenter quidem, si parentum & Cyri naturam liberamque voluntatem consideres; sed necessario ratione decreti diuini, quod iam olim patefecerat Deus. Porro ut ad Nouum testamentum me conferam: illustrissimum est, quod primò sese offert nostri Seruatoris exemplum. Etenim Christum in templo vinciri contingens erat: nam vinciri poterat si naturam illius spectes, imò fere necessarium, si aduersariorum furorem attendas: at non vinciri necessarium fuit, *quia eius hora nondum aderat.* Contra verò postea sub Pascha Ierosolymis, à Iuda domestico proditum, vinciri, à Pilato damnari & medium inter latrones

Eccl. 44. 28
& 45. 1

Ioh. 7. 30. 44

latrones crucifigi, lanceaque transfigi erat contingens, si naturam Christi valentem & vegetam, ac voluntatem illius liberam potestatemq. consideres: deinde, si causas secundas ludam sacerdotes, milites, Pilatum, spectes: quorum operandi principium fuit voluntas. Eoque & consilio & executione contingens fuit Christi perpassio. Nam ut aliud potuerunt Christi hostes statuere: sic statutum, mutata voluntate, minimè exequi: ut ante crebrius contigerat. Eadem tamen Christi perpassio alia ratione fuit necessaria, nimirum, præfinitione, præscientia & prædictione Dei: quia *hora eius aduenerat: & mortis poculum auferri aut differri erat ad uia Gr.* Hinc Christus ait, *Filius hominis vadit prout definitum:* & perpassionis suæ eiusque circumstantiarum necessitatē toties inculcat. Sic Christi ossa non sunt fracta contingenter & necessario; contingenter, si fragilem ossium naturam & vires liberamque militum voluntatem spectes: necessario, ex hypothesis decreti & præscientiæ Dei immutabilis, & horum indice prophetia; quæ fieri irrita non potuit; quia *Scriptura solui non potest.* Deniq. templum

Esa. 53. 7
Ioh. 10. 17. 18

Matth. 26. 1

45.

Luc. 22. 31

Matth. 26. 42

Marc. 14. 15

Luc. 22. 23

Luc. 9. 24.

& 17. 25

& 22. 37. &

24. 26. &c.

Ioh. 19. 16

Ioh. 10. 55

Ierosolymitanum euersum est cōtingen-
 ter & necessariò, quia perstare potuit, si
 interna illius principia & causarum secun-
 darum naturam, mutabilē Romanorum
 militum voluntatem, contra Imperatoris
 sui mandatum nitentem, intuearis: sin
 Dei præfinitionem præscientiam & præ-
 dictionem animaduertas, ditutum est ne-
 cessariò. Quia vt decretum & præscientia
 Dei constant: sic & *verbum Dei excidere
 non potest*. Itaque contingentia, hoc est,
 ordo inter causam & effectum mutabi-
 lem, cum necessitate euentus ex hypo-
 thesi præfinitionis diuinæ optimè cōgruit.
 Quia mediorum naturam non tollit, sed
 tuctur, eaque vtitur & ordinat, tanta sa-
 pientia & opportunitate, vt ex causis con-
 tingentibus, sine vlla coactione, euentus
 destinatus necessariò consequatur. *Sic ita-
 que*, ait Augustinus, *administrat omnia que
 creauit, vt etiam ipsa proprios exercere & age-
 re motus sinat*. Quare nec Deum peccati
 auctorem statuimus, nec fatum cum Stoi-
 cis fingimus: nec voluntatis natiuam li-
 bertatem, nec consiliorum aut operum
 cæterorumque mediorum vsum, decreti
 & præscientiæ Dei constantia & necessi-
 tate,

Egesippus
 de. excid.
 Hierosol.
 lib. 5. c. 42
 Matth. 24. 2.

Rom. 9. 6

De ciui. Dei
 lib. 7. c. 39

rate, subuertimus; sed potius stabilimus. Idque grauiter copioseque aduersus Ciceronem, (*qui dum vult facere liberos, facit sacrilegos*) demonstrauit Augustinus. Nam inter cætera quæ præclare, reiecto fato, disserit, *Non est, inquit, autem consequens, ut si Deo certus est omnium ordo causarum, ideo nihil sit in nostræ voluntatis arbitrio. Et ipsæ quippe nostræ voluntates, in causarum ordine sunt, qui certus est Deo eiusque præscientia continetur: quoniam & humana voluntates humanorum operum cause sunt. Atque ita qui omnes rerum causas præsciuit, profecto in iis causis, etiam nostras voluntates ignorare non potuit, quas nostrorum operum causas esse præsciuit: & ideo quidquid valent, certissime valent & quod factura sunt ipsæ, omnino factura sunt; quia valituras atque facturæ ille præsciuit, cuius præscientia falli non potest. Et se-* De ciui. Dei lib. 5. c. 9
Ibid. c. 10
 quentibus, Proinde non frustra sunt leges, obiurgationes, exhortationes, laudes, vituperationes: quia & ipsas futuras esse præsciuit, & valent plurimum, quantum eas valituras esse præsciuit, & preces valent ad ea impetranda, quæ se precantibus concessurum esse præsciuit.

CAPVT XI.

ATQUE hæc de contingentia & necessitate, ac prima mediorum, (quibus diuina vtitur prouidentia) distinctione: ad alteram porro transeamus. Media enim alia sunt bona & per se ordinata, alia mala seu peccata & in se inordinata. Illa solum & potenter efficit: hæc consultò ad bonum permittit: vtraque ordinat & ad destinatos fines regit Deus, consilio & modo sæpe occulto; sed nunquam iniusto. *Nihil enim, ait Augustinus, fit visibiliter aut sensibiliter, quod non de interiori atque innisibili aula summi imperatoris, aut iubeatur aut permittatur, secundùm ineffabilem iusticiam premiorum atque pœnarum, gratiarum & retributionum in ista totius creaturæ amplissima quadam immensaq; republica. Qui tertius ordinationis diuinæ modus.* Ac bona quidem tam naturæ (vt substâncias, motus actiones & perfectiones rerum) quàm morum, seu virtutes tã ciuiles quam spirituales, à Deo nō solum ordinari, sed etiã effici, ex Sacris literis, vt ante ostendimus, & natura constat. Quia vt Deus summum bonum, ita omnis boni, & tantum boni origo & auctor

De trinit.
lib. 3. c. 4.

Et or est: iisq̃ue modis, quos modò expli-
cauimus. Vnde ex communi hominum
sensu definitur à Platone *εὐρία αἰδία* *τ' ἀγαθὸν* *φύορας αἰτία*, *essentia sempiterna &*
boni natura causa. Etenim *omne munus bo-*
num & omne donum est perfectum supernè,
descendens à patre luminum: apud quem non
est transmutatio, nec conuersionis obumbratio.

*In Defini-
tionibus.*

Iac. 1. 17

1. Ioh. 1. 5

Deus est lux & tenebræ in eo non sunt vllæ.
Qua de re eleganter Augustinus, Nequa-
quam dubitare debemus rerum quæ ad nos per-
tinent bonarum causam non esse nisi bonitatem
Dei: malarum verò, ab immutabili bono defi-
cientem boni mutabilis voluntatem prius An-
geli, postea hominis. Nec obstat, quod alibi
ait Dominus se formare lucem & creare te-
nebras: facere pacem & creare mala. Neque
enim mala, vt ait Gregorius magnus, quæ
nulla sua natura subsistunt, à Domino crean-
tur: sed creare se mala Dominus indicat, quum
res bene conditas nobis malè agentibus, in fla-
gellum format: vt ea ipsa, & per dolorem quo
feriunt, delinquentibus mala sint: & per na-
turam, qua existunt, bona. Qua de re tota
grauiter & distinctè Tertullianus, Mala
dicuntur & delicta & supplicia. Item, Nos
autem adhibita distinctione vtriusque formæ,
separatis

*Enchirid. ad
Laur. c. 23*

Esa. 45. 6. 7

*Moral. in
Iob. li. 3. c. 6*

*Aduersus
Marc. lib. 2.*

separatis malis delicti & malis supplicij, malis culpa & malis pœna, suum cuique parti definimus auctorem. Malorum quidem peccati & culpa, Diabolum: malorum verò supplicij & pœna Deum creatorem: ut illa pars malitie deputetur, ista iustitiæ mala condenti iudicia aduersus mala delicta. De his ergo creator profitetur malis, quæ congruunt iudici. Quæ quidem illis mala sunt, quibus rependuntur: ceterum suo nomine bona; quia iusta & bonorum defensoria & delictorum inimica atque in hoc ordine Deo digna. Mala verò seu peccata, quæ fiunt, Deum permittere (hoc est, non impedire quum possit) res ipsa loquitur. Nam alias ea efficeret ac probaret, aut ignoraret, aut impedire non posset: sed prius iustitiæ, alterum sapientiæ, postremum omnipotentia illius aduersatur. Atque huc pertinent sequentes Scripturæ loci, Impediui te ne peccares mihi, nec permisi, ut tangeres eam. Non permisit ei Deus ut noceret mihi. Non permisit cuiquam opprimere eos. Qui in præteritis ætatibus permisit gentes suis ipsarum viis ingredi. Tentatio vos non apprehendit, nisi humana. Fidelis Deus qui non permittet vos tentari, supra id quod potestis. Permissio interim sic malis, quæ fiunt attribui-

Gen. 10. 6

Gen. 31. 7

Að. 14. 16

1. Cor. 10. 13

tribuitur: ut bonis tamen minimè derogetur. Sic Paulus ait, *Spero temporis aliquantum mansurum me apud vos, si Dominus permiserit.* Et alibi, *Atque id faciemus, siquidem permiserit Deus.* Hæc tamen differentia quod illa etiam efficiat; sed mala minimè. Cæterum *Deum peccata permittere* non inscium, nec inuitum, aut negligentem, sed *consulto & volentem* perspicuum est. Quia nec sapientissimus quidquam agit imprudenter, nec omnipotens mundi gubernator incuria aut inuitus. Itaq. non parum hallucinantur qui permissionem consilio & voluntati omnino opponunt. Nec propterea tamen contrarias in Deo statuimus voluntates, quia diuersa ratio contrarietatis speciem tollit. Quamuis enim Deus peccata quæ eueniunt propriè & per se non velit, aut velle possit, quia peccata sunt, quia sanctissimus: eadem tamen *κατά τι* aliquatenus per accidens vult, nimirum permittere, propter aliud, quia media sunt, & per accidens sapientiæ diuinæ rationem habent boni. Sic Iosephi venditio; Iobi afflictio, Achabi deceptio, filiorum Heli, Rechabecami, Amaziæ, contumacia, Semei maledictum, Christi crucifixio,

Gen. 45. 8
Iob. 1. 17. 21
1. Reg. 22. 23
1. Sam. 2. 26
1. Reg. 12. 15
2. Par. 25. 20
2. Sam. 16. 10
Esa. 53. 10

Matth. 8. 32

cifixio, Gergesenorum vastatio, peccata fuerunt hominum & Satanæ grauissimæ: at eadem tamen, quamuis alia ratione, Deum iussè voluisse Scriptura demonstrat. Nec consultò solum sed etiam *ad bonum* mala permittit Deus: quia summi boni perpetuò bona mens & bonus animus. Eoque à peccato in permissione illius omnino immunis est. Quandoquidem impedire, hominum instar, non teneretur maximus; nec nisi ad bonum permittete decreuit ac permittit optimus.

Enchirid. ad
Lauren. c. 17

Ibid. cap. 26

Qua de re præclare Augustinus *Melius enim iudicauit de malis bene facere, quàm mala nulla esse permittere.* Et postea, *Non ergo fit aliquid nisi omnipotens fieri velit vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo.* Nec dubitandum est Deum facere bene etiam sinendo fieri quæcunque fiunt malè. Non enim hoc nisi iusto iudicio sinit. Et profecto bonum est, omne quod iustum. Quamuis ergo ea quæ mala sunt, non sint bona: tamen ut non solum bona, sed etiam sint & mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum, ut essent & mala, nullo modo esse sinerentur ab omnipotente bono. Cui procul dubio quàm facile est, quod vult facere, tam facile est, quod non vult esse, non sinere. Hoc nisi credamus

damus periclitatur ipsum nostra fidei confessionis initium: quānos in Deum Patrem omnipotentem credere confitemur. Neque enim veraciter ob aliud vocatur omnipotens, nisi quia quidquid vult, (addere, aut potest velle) potest, nec voluntate cuiuspiam creatura, voluntatis omnipotentis impeditur effectus.

CAPVT XII.

ATQVE hæc de peccati permissione: cuius adiunctum necessarium est ordinatio illius & regimen. Quo sensu *permissionem* peccati, *efficacem* nonnulli, non simpliciter: sed quodam modo nominant: non quod peccatum Deus efficiat; sed ordinem illius. Non enim pro libidine Satanae & hominum, peccata quouis tempore, aut modo aut in quemvis erumpere aut postea promiscuè grassari permittit Deus: sed inde ab initio ad fines vsque destinatos ordinat ac dirigit. Nam vniuersa & singula consilia moderatur, voluntates flectit, conatus vertit huc illuc, euentus temperat pro arbitrio suo: vt antea copiosè demonstrauimus. Itaq. *ordinationis peccati* non minus quàm boni,

Beza Tom.
1. De aeterna
Præd. p. 172

boni, *partes sunt duæ, principium quod in consiliorum voluntatum & conatum regimine situm est : & perfectio quæ in euentuum ad fines decretos gubernatione consistit.* Quare à veritatis scopo aberrant plurimum qui aut otiosam omnino permissione statuunt : aut concesso euentus regimine principium peccati ab ordinatione diuina eximunt. Vtrumque enim diuinitus ordinari & regi non tantum ex iis, quæ supra disseruimus ; sed ex aliis etiam expressioribus Sacrarum literarum testimoniis constat. Qualia è multis sunt hæc Gen. 45. 8. *Non vos misistis me huc, sed Deus ipse, Exod. 4. 21. Et ego indurabo cor eius, ut non dimittat populum Exod. 9. 12. Et indurauit Iehoua cor Pharaonis, neque obediuit eis quemadmodum locutus fuerat Iehoua ad Mosem. Exod. 14. 17. Ecce ego induro cor Aegyptiorum & ingredientur post eos Deut. 2. 30. Et noluit Sihon rex Hisbon, ut transiremus per se : indurauerat enim Iehoua Deus spiritum eius & obfirmauerat cor eius ut daret eum in manum tuam. Ios. 11. 20. A Iehoua enim fuit quod obfirmabant cor suum ad occurrendum bello Israël, ut internecioni deuoueret illas, nec fieret illis gratia: sed ut perderet*

deret eas, quemadmodum praeceperat Iehoua
 Mosi. 1. Sam. 2. 25. Et non audiuerunt vocem
 patris sui: quis volebat Iehoua occidere eos.
 1. Sam. 16. 15. Spiritus autem Iehoua recessit à
 Saule & terruit eum Spiritus malus à Iehoua.
 2. Samuel. 12. 11. 12. Sic dixit Iehoua, En ego
 suscitaturus sum aduersus te malum de domo
 tua, tollamq; uxores tuas in oculis tuis & dabo
 proximo tuo, dormietq; cum vxoribus tuis in
 oculis Solis huius. Tu enim fecisti abscondite:
 ego autem faciam verbum istud in conspectu
 omnis Israël & in conspectu Solis huius. 2. Sa.
 16. 10. Dominus enim praecepit Semei, ut ma-
 lediceret Dauidi: & quis est qui audeat dice-
 re quare sic fecerit? 2. Sam. 24. 1. Et addidit
 furor Iehoua irasci contra Israël & concitauit
 Dauidem in eos dicendo, vade numera
 Israël. 1. Reg. 12. 15. Et non exaudiuit rex
 populum. fuit enim causa à Iehoua, ut confir-
 maret verbum suum quod locutus fuerat ipse
 per manum Abia Silonitæ ad Ieroboam filium
 Nebat. 1. Reg. 22. 23. Nunc ergo dedit Iehoua
 Spiritum mendacij in ore omnium istorum
 Prophetarum tuorum. 2. Par. 11. 4. Sic dixit
 Iehoua, Ne ascendatis neque pugnetis contra
 fratres vestros: reuertimini quisq; in domum
 suam: quia à me facta est res ista. 2. Par. 25. 20.

F

Et non

Et non acquieuit *Amazias*: quia à Deo erat
 ut traderet eos in manum. *Iobus* cap. i. 21.
 non ait, Dominus dedit: Diabolus abstulit;
 sed, Dominus abstulit: sit nomen Domini
 benedictum. *Iob.* 19. 21. Manus Dei tetigit me.
Psal. 105. 25. Conuertit cor eorum, ut odio ha-
 berent populum suum, ut machinarentur dolos
 in seruos eius. *Esa.* 6. 10. Impingua cor populi
 huius & aures eius aggraua & oculos eius
 claude: ne forte videat oculis suis & auribus
 suis audiat & corde suo intelligat & conuersa-
 tur & sanet eum *Esa.* 10. 15. An gloriabitur
 securis aduersus secantem ipsa? an magnifica-
 bitur serra aduersus eum qui ipsam agit? &
Esa. 19. 14. Dominus miscuit in medio eius spi-
 ritum vertiginis & errare fecerunt. *Aegyptum*
 in omni opere suo *Esa.* 63. 17. Quare fecisti nos
 errare *Iehoua*, à viis tuis: recedere fecisti cor
 nostrum à timore tui. *Ezech.* 14. 9. Propheta
 quum errauerit & locutus fuerit verbum ego
 Dominus decepi Prophetam illum. *Eze.* 24. 21.
 Sic ait *Iehoua* ecce ego prophanaturus sum san-
 ctuarium meum, excellentiam roboris vestri
 desiderium oculorum vestrorum & cui indul-
 get anima vestra: etiam filij vestri & filia
 vestra quas reliquistis, gladio concident. *Act.*
 2. 27. Hunc defuncto illo consilio & præscentia
 Dei

Dei deditum, quum accepistis, manibus sceleratis cruci affixum interemistis. Act. 3. 17. 18.

Scio vos per ignorantiam ista fecisse sicut & primores vestros: Deus autem qua prænunciaverat per os omnium Prophetarum suorum Christum suum perpeffurum, ita implevit. Ro. 1. 26.

Tradidit illos Deus scædis affectibus. Ro. 9. 18.

Cuius vult, miseretur: quem vult, indurat.

2. Thes. 2. 11. Ideo igitur mittet eis Deus efficaciam deceptionis, ut credant mendacio. 1. Petr.

3. 17. Melius enim est ut bene agentes, si ita velit Dei voluntas, malis afficiamini, quam malè agentes. 1. Pet. 4. 19. Qui malis afficiuntur ex voluntate Dei. Sed testimoniorum

satis: ex quibus omnibus liqueſce exiſtimo, non ea ſolùm quæ bona ſunt, ſed peccata quoque, diuina gubernatione ordinari & omnino dirigi. Quod & Auguſtinus, cuius apud orthodoxos grauiſſima, ſemper habita eſt auctoritas, pluribus in locis, diſertè teſtatur ac comprobat. Quæ

lia inter cætera ſunt hæc. Nam, inquit, & vitiorum noſtrorum non eſt auctor Deus, ſed ordinator eſt: quum eo in loco peccatores conſtituit & ea perpetrare cogit, quæ merentur. Ad hoc valet, quod oues ponuntur ad dextram, hædi ad ſiniſtram. Quedam ergo & facit &

*De Gen. ad
lit. c. 5*

ordinat: peccatores autem, in quantum peccatores, non facit sed ordinat tantum. Et alibi

De ciui. Dei
lib. 14. c. 26

Deum appellat, creatorem omnium naturarum, voluntatum autem bonarum adiutorem ac remuneratorem, malarum autem relictorem & damnatorem, utrarumque ordinatorem.

Ibi. lib. 5. c. 9

Et præcedentibus, In eius voluntate summa potestas est: qui creatorum spirituum voluntates bonas adiuuat, malas iudicat, omnes ordinat: & quibusdam tribuit potestatem, quibusdam non tribuit. Sicut enim omnium naturarum creator est, ita omnium potestatum dator non voluntatum. Mala quippe voluntates ab illo non sunt, quoniam contra naturam sunt, que ab illo est. Atque huc etiam pertinet

Lib. 1. c. 10

quod in Confessionibus ait, Et tamen peccabam Domine Deus ordinator & creator omnium, peccatorum autem tantummodo ordinator. Sic enim locum illum, qui vulgò vitiósè legitur, Tantum non ordinator, restituendum omnino censeo: ut ex re ipsa & iis quæ adduximus aliisque eiusdem auctoris sententiis constat. Nec dubito, quin compendio literarum, Tantummodo, scriptum fuerit: quod librariorum incuria in, Tantummodo, abierit. Sic etiam Fulgentius, qui Augustini sententiis adeo delectatus est,

est, ut eas pluribus in locis non tam imitatus sit, quàm expresserit, *Mala verò, inquit, futura opera illorum, quos non prædestinavit ad regnum, sed ad interitum, præsciuit potentissima Deitate & ordinavit provida bonitate.* Et alibi, *Deus itaque licet auctor non sit malorum cogitationum, ordinator tamen est malorum voluntatum: & de malo opere cuiuslibet mali, non desinit ipse bonum operari. Nec in ipsis iniusta voluntatis operibus deserit operum suorum iustum ordinem: quia & hoc in ipso ordine habet, quod malam iuste deserit voluntatem. Quam tamen sic, in suis malis operibus à se discedentem, deserit, ut ibi permittentis Dei operatio bona non desit: dum & in peccatis voluntate iniusta implet ipse iustitiam, & de malo quo peccantem iudicat, quibus ipse vult beneficium prorogat.* Atque huius ordinationis gratia fit, ut ea quæ à Satana hominibusque promanant mala, etiam Deo, quamvis alia ratione, passim in Sacris litteris ascribantur. Nam ut è multis pauca delibemus, sic Pharaò & à se & à Deo induratus dicitur: Iobi bona & à Chaldæis Diaboli instinctu & à Domino, ablata: Satanàs Davidem incitavit ut populum superbè numeraret, idemque Deo

Ad Moni-
mum lib. 2
cap. 24

Ibid. c. 26

Exod. 7. 39

& 4. 21

Iob. 1. 12.

17. 21

1. Par. 21. 1

2. Sam. 24. 1

2. Sa. 16. 10
111. Reg. 22. 23
Ezech. 14. 9

Esa. 10. 12

Ier. 48. 10

Lib. 1. ad
Monimum
cap. 19

2. Petr. 2. 8

2. Tim. 4. 18

attribuitur: Semel sceleratè Dauidi maledixit, & Dominum ei præcepisse fatetur Dauid: Sathanas & pseudoprophetae populum decipiunt; quod Deus etiam sibi vendicat: denique quemadmodum crudelis Iudææ vastatio Sancheribo, & excidium Moabitarum Chaldaeis ascribitur; sic vtrumque *Dei opus* appellatur. Verum enimvero non ea mente hæc dicuntur diuinitus, quod illorum & similium auctor sit Deus, quâ peccata sunt, (nam eatenus permittit solum) sed ratione subiecti & ordinationis illius. Quia ad eandem actionem Deus homines Sathanas concurrunt variè, sine vlla diuinæ iustitiæ & maiestatis macula. Nam actio per se & regimen à Deo est, tanquam causa prima: à creatura, vt secunda: vitium verò à creatura sola. *Quod potest Deus punire, non facere:* vt scitè monet Fulgentius. Etenim quum ea quæ perpetrantur peccata sint *epora dyona* actiones aut opera contra legem Dei; vnde opera mala appellantur: tria in illis sunt obseruanda, materia in qua hærent, forma, & adiunctum regimen. *Materia seu subiectum peccati sunt actiones, exque aut internæ & animi,*
nimi-

nimirum mentis, voluntatis, affectuum: aut externæ & corporis. Vnde peccata ex Augustino vulgo definiuntur *facta, dicta, concupita contra legem Dei. Forma peccati, est avouia* violatio legis: quæ non est proprium actionis, sed accidens & singularis illius *avouia* ordinis naturalis perturbatio, cum actionis in se consideratæ, tum ratione finis debiti. Siquidem actionis integritas ita corrumpitur: & ordo illius, ad finem legitimum, tollitur. Adiunctum denique regimen est peccati ad bonum universi, per accidens providentiæ diuinæ, *avouia* iusta ordinatio. Primum igitur peccati subiectum, ut per accidens peccati malum, sic per se bonum est: eoque pro-
manat à Dei providentiâ, non solum universali (qua tanquam causa prima creaturas & operationis principia ac facultates à se primum inditas sustentat ac continuat) sed etiam particulari; qua ut agens liberrimum singula pro arbitrio variè permouet. Nam Deus omnis motus & actionis, (qua naturalia, non qua vitiosa) omnisque boni citra controuersiam origo & auctor est. *In ipso enim vivimus, mouemur*
& sumus. Idque doctè & eleganter demon-

Contra Fau-
stium lib. 22
cap. 17

AA. 17. 28

Enchirid. ad
Lauren. c. 12

Ibid. c. 13

Contra ad-
versar. legis
cap. 5

strat Augustinus, *Natura igitur omnes,*
inquit, *quoniam naturarum prorsus omnium*
summè conditor bonus est, bonæ sunt. Item,
Omnis namque natura, etiamsi vitiosa est, in-
quantum natura est, bona est: in quantum
vitiosa est, mala est. Et alibi, Quod enim
malum est per vitium, perfectè bonum est per
naturam. Vitium quippe contra naturam est,
quia natura nocet: nec noceret, nisi bonum eius
minueret. Non est ergo malum nisi privatio
boni: ac per hoc nusquam nisi in re aliqua bo-
na, etsi non summè bona (quoniam summè bo-
na incorruptibilis & immutabilis perseverat,
ut Deus est) non tamen nisi in bona: quoniam
non noceret nisi minuendo quòd bonum est.
Ac per hoc, bona sine malis esse possunt sicut
ipse Deus. & quæq; superiora cælestia: mala
verò sine bonis esse non possunt. Hinc igitur
constat etsi peccatum non possit esse in se
bonum, bonum tamen illius esse subie-
ctum. Deinde & ordinatio illius iusta est:
quia ex puro auctore, bono fine, & modo
promanat. Quæ tria ad perfectionē operis
requiruntur. Nec enim sanctitati divinæ
quidquam derogat, quod peccata ordi-
net: sed sapientiam & bonitatem illius de-
monstrat, quod ea quæ creaturæ culpa in-
ordinata

ordinata sunt, in ordinem creator redigat. *Sicut enim, ait augustus ille scriptor, bono uti malè, malum est: sic malo bene uti bonum est.* Et alibi, *Sicut iniqui malè utuntur bonis operibus Dei: sic contra Deus bene utitur malis operibus iniquarum.* Ut enim medicus venena non procreat, sed ad corporis incolumitatem venenis probè & cum laude utitur: sic & Deus peccata non efficit, sed ad bonos fines bonoque modo semper dirigit: quamvis ea non semper assequamur. *Quia iudicia Dei sunt abyssus multa.* Adeo ut non immeritò exclamet Apostolus, *O profunditatem diuitiarum tuarum sapientiae, tuarum cognitionis Dei! quam inscrutabilia sunt eius iudicia & eius via imperuestigabiles!* Fines autem sunt varij: è quibus præcipuos & communiores recēsebimus. Ac primùm si reprobos spectes, proximus finis est, iusta eorum patefactio & poena; quam aut sibi met inferunt, aut ab aliis ferunt: remotior est merita damnatio & interitus. Sic gentiles tradente Deo foedis suis affectibus mancipati; mercedem quam oportuit, erroris sui in sese receperunt. Et quia multi amorem veritatis non receperunt,

August. De peccat. remiss. l. 1. c. 29

In Euang. Ioh. tract. 27

Psal. 36. 7

Rom. 11. 33

Ro. 1. 26. 27

1. Thess. 2. 10
11. 12

nis, ut credant mendacio: ut damnentur om-
 nes, qui non crediderunt veritati, sed acquie-
 uerunt in iniustitia. Sic Deus Satanæ &
 pseudoprophetarum mendacia occulto
 prouidentia fræno (quod præceptum
 metaphoricè dicitur) effrænatam Achabi
 impietatem iustissimè puniuit. De quo
 argumento eleganter & distinctè Grego-
 rius magnus, Omne quippe peccatum, quod
 tamen citius pœnitendo non tergitur, aut pec-
 catum est & causa peccati: aut peccatum &
 pœna peccati. Peccatum namque quod pœniten-
 tia non diluit, ipso suo pondere mox ad aliud
 trahit. Unde fit ut non solum peccatum sit, sed
 peccatum & causa peccati. Ex illo quippe vitio
 culpa subsequens oritur: ex quo cecata mens
 ducitur, ut prius ex alio ligetur. Sed peccatum
 quod ex peccato oritur, non iam peccatum tan-
 tummodo, sed peccatum est & pœna peccati:
 quia iusto iudicio omnipotens Deus cor peccan-
 tis obnubilat, ut precedentis peccati merito
 etiam in aliu cadat. Quem enim liberare no-
 luit, deserendo percussit. Non ergo inmerito
 pœna peccati dicitur, quod iusta desuper irro-
 gata cecitate, ex precedentis peccati ultione,
 perpetratur. Quod videlicet agitur dispensa-
 tione superius ordinata, sed inferius iniquitate
 confu-

Moral. in
 Iob. lib. 25.
 cap. 12

confusa: ut & precedens culpa sit causa subsequens, & rursum culpa subsequens sit poena precedentis. Sin pios spectes, finis ad quem peccata hominum dirigit Deus, proximus quidem est, aut conseruatio eorum in hac vita, vel in pietatis officio: aut exploratio virtutis; præsertim ut probati per patientiam manifesti fiant, vel sibi ad spem, vel aliis ad imitationem: aut denique castigatio vitiorum; ut meliores reddantur, quum vel ipsi peccant, vel in ipsos peccatur. Remotus verò finis est eorundem salus. Sic Deus optimus maximus scelera Iosephi venditionem ad peccantium fratrum conseruationem clementer conuertit. Quemadmodum & Satanæ improbitatem ad Apostolum in officio & modestia continendum; patientiam Iobi etiam nostro bono explorandam, Dauidem cum populo castigandum, salutem eorum omnium procurandam gubernauit Deus. In quam sententiam rectè Gregorius magnus Apostata quippe angeli peruersa voluntas est, sed tamen à Deo mirabiliter ordinatur, ut ipse quoque eius infidie utilitati bonorum seruiant, quos purgant dum tentant. Et alibi, Secreto ergo dispensationis

Aug. contra
Secundi-
num c. 10
Rom. 8. 4

Gen. 45. 5

2. Cor. 12. 7

Iob. 1. 11. 12
Iac. 5. 10. 11.

2. Sam. 24. 1

Moralium
Iob. lib. 16
cap. 19

Ibid. lib. 33
cap. 18

ordine,

Tom. I.
Orat. quod
Deus non
sit auctor
peccati.

ordine, unde sentire permittitur iniquitas Dia-
boli: inde pie perficitur benignitas Dei. Ele-
gantissime verò Basilus magnus Σωεχρή-
σατο ἐν αὐτῷ τῇ πονηρίᾳ εἰς γυνάριον τῷ
ἡμετέρον ψυχῶν ὁ σοφὸς καὶ θεωροντικῶς
οἰκονομῶν τὰ ἀνθρώπων ὡς περ ἰατρὸς τὰ
ἐχίδνης ἰδὲ εἰς σπομελίαν φαρμάκεν κατὰ-
σουλὸν ἀποχρώμενος. Hoc est, Ille igitur
sapientissimus & providentissimus rerum hu-
manarum dispensator eius (Diaboli) impro-
bitate simul utitur ad nostrarum animarum
exercitationem, quemadmodum medicus vi-
pere veneno ad salutarem medicamentorum
preparationem. Sic Paulus ait, Oportet here-
ses esse, ut, qui probati sunt, manifesti fiant.
Et alibi, Tentatio vos non apprehendit, nisi
humana. Fidelis autem est Deus, qui non sinet
vos tentari, supra id quod potestis: sed præ-
stabit, una cum tentatione, etiam evasionem,
Et ad Romanos, Novimus autem iis qui de-
ligunt Deum, omnia simul conferre ad bonum:
usque adeo omnia, ait Augustinus, ut etiam
si quicorum deviant & exorbitant etiam hoc
ipsam eis faciat proficere in bonum, quia hu-
miliores redeunt atq. doctiores. Discunt enim
in ipsa via iusta cum tremore se exultare debe-
re, non sibi arrogando, tanquam de sua virtute
fiduciam

8. Cor. 11. 19

1. Cor. 10. 13

Cap. 8. 28

De corre-
ptione &
gratia cap. 9

fiduciam permanendi: nec dicendo in abundantia sua, Non mouebor in aeternum. Vlti- Psal. 10. 7
mus denique finis est sapientiae, potentiae,
bonitatis & iustitiae Dei gloria. Ad quam Rom. 9. 17
demonstrandam, vt Pharaonem excitauit
& pios regit: sic & omnia operatur etiam im- Prou. 16. 7
pium ad diem malum. Porro modus ordina-
tionis peccati varius est: ac saepe occultus
nunquam autem iniustus: quia à solo bo-
no & summè iusto promanat. Quid si, ait
Apostolus, iniustitia nostra Dei iustitiam Matt. 19. 17
commèdat, quid dicemus? Num iniustus Deus, Rom. 3. 56
qui inferat poenam (humano more loquor) Ab-
sit: alioqui quomodo index erit Deus mundi?
Qua de re scitè Augustinus, Scriptura osten- De gratia &
dit non solum bonas renatorum voluntates, libero arbi-
quas ipse facit ex malis: verum etiam illas quae trio c. 20
conseruant seculi creaturam, ita esse in Dei
potestate, vt eas quo voluerit, quando volue-
rit, faciat inclinari, vel ad beneficia quibus-
dam praestanda, vel ad poenas quibusdam inge-
rendas, sicut ipse iudicat, occultissimo quidem
iudicio, sed sine dubio iustissimo. Generatior
verò ordinationis peccati modus est: du-
plex: quorum prior est priuatio gratiae
peccato aduersantis. Quum autem huius-
modi gratia alia sit interna; lux mentis &
frænum

frænum cupiditatum : alia externa, furo-
 ris Satanæ & mundi repressio : sic & pri-
 uatio illius duplex est. Vna interna gra-
 tiæ, qua mens luce & iudicio recto desti-
 tuitur & cupiditatibus fræna sic laxantur,
 vt ea tamen Deus perpetuò contineat &
 pro arbitrio gubernet. Atque huius priua-
 tionis ratione à quibusdam Deus *deficiens,*
& remouens, prohibens, peccati causa im-
 propriè nominatur. Sicut accidit de domo
 ruinosâ quæ sustentetur columna ; accedit ali-
 quis amouet columnam, cadunt lapides & ædi-
 ficia de summo loco, suo pondere cadunt, quæ
 in seipsis descensus habent causam : tamen qui
 aufert columnam dicitur utcunque facere ca-
 sum : remouet enim fulcrum, quod ruinam probi-
 bebat. Sic Deus natura sua bonus est, quatenus
 tamen iustus, vult punire peccantes, tollit gra-
 tiam & quoquo modo causa eorum quæ postea
 malè sunt potest dici : non vera causa : nam ea
 propria est interior, mala scilicet eorum volun-
 tas. Etsi ab illa phrasi abstinere malim : non
 quia non sanctè ab iisdem intelligitur, sed
 propter ambiguitatem illius & insignem
 aduersariorum calumniandi libidinem ;
 qui secus, quam par est, interpretantur.
 Etenim quum peccatum non sit natura,
 sed

Pet. Mart:
 in Locis
 c. 14. §. 7.
 & 16

sed naturæ vitium, vnde & nihil ab Augu-
 stino dicitur: non tam efficiens, quam de-
 ficiens illius causa statuenda est. Vt doctè
 ab Augustino explicatur quum ait, *Ne-
 mo ergo querat efficientem causam male vo-
 luntatis. Non enim est efficiens, sed deficiens: quia nec illa effectio est, sed defectio. Deficere
 namque ab eo, quod summè est, ad id quod mi-
 nus est, hoc est incipere habere voluntatem
 malam. Causas porro defectionum istarum
 (cum efficientes non sint, ut dixi, sed deficien-
 tes) velle inuenire, tale est ac si quisquam ve-
 lit videre tenebras vel audire silentium: quod
 tamen, utrumque nobis notum est. neque illud
 nisi per oculos, neque hoc nisi per aures: non
 sanè in specie, sed in speciei priuatione. Nemo
 ergo ex me scire querat, quod me nescire scio:
 nisi fortè ut nescire discat, quod scire non
 sciendum est. Ea quippe que non in specie, sed
 in eius priuatione sciuntur, si dici aut intelligi
 potest, quodammodo nesciendo sciuntur, ut
 sciendo nesciantur. Cæterum deficiens causa
 quædam ambiguit appellatur, per se, aut
 per accidens. Illa est, quæ in se à rectitudi-
 ne legis debita; hæc verò quæ in alio, à gra-
 tiæ suæ communicatione indebita, defi-
 cit. Hic defectus peccato caret: & creatori
 tribui-*

In Euang.
 Ioh. tract. 8

De ciui. Dei
 lib. 11. c. 7

tribuitur: ille verò peccatum est, & creaturæ soli conuenit. Qua de re subiicit Augustinus, *Hoc scio naturam Dei nunquam, nusquam, nulla ex parte posse deficere: & ea posse deficere, quæ ex nihilo facta sunt. Quæ tamen quanto magis sunt, & bona faciunt: tunc enim aliquid faciunt, quum causas habent efficientes: inquantum autem deficient, & ex hoc mala faciunt (quid enim tunc faciant nisi vana?) causas habent deficientes. Sic postea cap. 9. Quum ergo mala voluntatis efficiens naturalis, vel, si dici potest, essentialis nulla sit causa (ab ipsa quippe incipit spirituum mutabilitum malum, quo minuitur atque deprauatur natura bonum) nec talem voluntatem facit nisi defectio, qua deseritur Deus: cuius defectionis etiam causa utique deficit. Quam Augustini sententiam nostri approbant etsi & alia declarationis ergo adiiciant. Hinc doctissimus Theologus, ut verè ab Augustino dictum libenter amplector, In peccato, siue in malo, nihil esse positium. Atque hac ratione doctè vulgò dicitur, Priuationem rectitudinis actiue sumptam esse posse à Deo; non autem passiue: quia illa est iusta poena: hæc iniusta culpa. Atque hæc prima est priuatio, gratiæ nimirum internæ.*

Alterâ

Calvinus De
zterna Dei
prædest.
opuscul. p. 998

Altera verò est, externæ gratiæ; qua mortales Satanæ & mundi iniuriis, non absolute, sed definitis à Deo iudice & temporis & modi limitibus, variè exponuntur.

Quod ex Iobi & Achabi historia liquet Iob. 1. 12 & 2. 6
& Gergesenorum calamitas demonstrat. 1. R. c. 22. 22
Etenim si ne in porcos quidem sæuire Sa-

Math. 8. 31

tanas potuit, nisi data à Christo venia: quanto minus in homines? Itaque Diabolus *efficax* quidem *est in incredulis*: atq. Eph. 2. 2
operatur in iis, quod vult; sed non quantum vult. Quidquid enim Deo permittente ac gubernante mali facit, illud vult; quia malus: non autem quidquid vult, illud perficit: quia insatiabilis in eo malefaciendi libido & determinata diuinitus potestas. In quam sententiam grauitè & rotundè Augustinus, *Quia*, inquit, *sicut ipsi mali homines in terra: sic etiam illi* (im-mundi spiritus) *non omnia que volunt facere possunt; nisi quantum illius (Dei) ordinatione sinuntur. Cuius plenè iudicia nemo comprehendit: iustè nemo reprehendit.* Et Gregorius magnus, *Omnis voluntas Diaboli iniusta est & tamen permittente Deo omnis potestas iusta. Ex se enim tentare quoslibet iniustè appetit, sed eos qui tentandi sunt, prout*
G tentandi,

De ciui. Dei lib. 2. c. 23

Moral. in Iob. lib. 18 cap. 1

tentandi, non nisi tentari Deus iuste permittit.

Atque hic prior est ordinationis peccati modus. Alter verò est bonarum occasio-
num oblatio: quibus impij ad peccata per-
peram abutuntur. Quales sunt intus bo-
næ cogitationes, aut ordinariæ ex com-
munibus naturæ principiis, institutione,
experientia; aut extraordinariæ & im-
mediatè singulari Dei instinctu excitatæ:
foris, tum dicta, vt præcepta, narrationes,
promissiones, minæ; tum facta cæteraque
quæ in sensus incurrunt. Atque hinc faci-
le perspicitur sana-mente à D. Martyre
dictum, *Indurationem esse effectum iræ &*
ultionis Dei, siue à Deo ipso, vt loqui solent,
immediatè: siue per Diabolum: siue per homi-
nem exerceatur. Nam immediatè Deus in-
durare potest, priuatione gratiæ iusta &
interna atq. admirabili bonarum occasio-
num & cogitationū oblatione. Ad quam
sententiam illustrandam præclarum illud
ac celebre Augustini dictum pertinet: *Fa-*
cit hæc miris & ineffabilibus modis, qui nouis
iusta sua iudicia non solum in operibus homi-
num, sed & in ipsis cordibus operari: qui non
facit voluntates malas: sed utitur eis vt vo-
luerit, quum aliquid iniquè velle non possit.
Nec

Comment.
ad Rom. 9

Contra Iu-
lianum lib.
5. cap. 3

Nec Deo iniurius Martyr, quod postea addit, *Clamant absurdum esse, Deum ponere causam indurationis: at velim ex ipsis audire in quem articulum fidei hoc absurdum incurrat?* Etenim induratio, ut multa, & peccatum est & pœna peccati. Illius causa dici non potest propriè; sed tantum per accidens, & occasio qua creaturæ abutuntur, ut modò offendimus: huius verò optimè; quia, quum Deus summus & iustus sit iudex, pœna omnis, qua pœna, proprium iustitiæ illius opus est. Sic ait Augustinus, *Tradit ergo Deus in passiones ignominie, ut fiant quæ non conveniant: sed ipse convenienter tradit, & fiunt eadem peccata supplicia præteritorum & suppliciorum merita futurorum: sicut tradidit Achab in pseudoprophetarum mendacium, sicut tradidit Roboam in falsum consilium.* Et alibi, *Etsi sunt quædam, quæ ita peccata sunt, ut pœnæ etiam sint peccatorum (unde dictum est, Tradidit illos Deus in reprobam mentem, ut faciant quæ non conveniant) non ibi peccatum Dei est, sed iudicium.* Sed ut eò unde digressus sum redeam: sic Deus peccatores movet & bonas occasiones offert malis, ut interim à mali contagione utrimq. sit immunis. Ut enim con-

Contra Iu-
lianum lib.
5. cap. 3

De prædest.
sanct. c. 10

spicuus hic Sol radiis suis flores & sordes æquè feriens, ex illis odorè suauissimum, ex his verò teterrimum elicit: sic & inconspicuus ille Sol noster Deus, eadem sæpe ratione prouidentia suæ radiis & bonos & malos permouet: sed, pro vario eorum ingenio, ex illis quam insequit pietatem; ex hisce, quam non effecit, sed inuenit impietatem, in lucem iustè educit. Et vt aër sole per vitrum coloratum pellucete, lumen habet à sole, sed colorem à vitro: sic actiones humanæ à Deo habent vt sint & ordinatæ sint; ab hominis vitio, vt malæ sint. Quamobrem in eodem argumēto accusatur ac sæpius punitur creaturarum scelus & laudatur Dei iustitia:

Gree. Magn.
Moral. in
Iob. lib. 16
cap. 36

quæ etsi iusto ordine, iniustum aliquid fieri iustè permittit, inultum tamen abire non sinit. Quod vel ex hisce testimoniis perspicuum est. Gen. 50. 20. *Vos cogitastis aduersus me malum, Deus autem cogitauit illud in bonum: vt faceret secundum diem hanc.* Deut. 13. 2. 3. *Si dixerit Propheta, Eamus & consequamur Deos alienos, non audies vocem eius: quia tentat vos Dominus, utrum diligatis eum. Propheta autem ille interficiatur: quia locutus est vt vos aperteret à Domino Deo vestro.*
Iob. 1. 21.

Iob. 1. 21. Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum. Esa. 10. 5. 6. 7. Assur virga furoris mei & virga qua est in manu eorum, est ira mea. Ad gentem impiam mittam eam & super populum furoris mei mandabo ei, ut spoliet spolia & praedaetur praeda & ponat eam in conculcationem, sicut lutum platearum. Ipse autem non sic existimabit, nec cor eius ita reputabit, sed ad perdendum erit cor eius. Et vers. 12. Et erit quum compleverit Dominus omne opus suum in montem & in Ierusalem visitabo super fructum magnitudinis cordis regis Assur. Luc. 22. 22. Filius hominis quidem, prout definitum est, vadit: veruntamen via homini illi per quem proditur. Idem egregie illustrat Augustinus. Facta est, inquit, traditio à Patre: facta est traditio à Filio: facta est traditio à Iuda. Vna res facta est: sed quares discernit Patrem tradentem Filium, seipsum Filium tradentem & Iudam discipulum, tradentem magistrum suum? Quia hoc fecit Pater & Filius in Charitate: fecit autem hoc Iudas in prodicione. Vides quia non, quid faciat homo, considerandum est: sed quo animo & voluntate faciat. In eodem facto invenimus Deum Patrem, in quo invenimus Iudam: Patrem benedicimus,

In epist. Ioh.
Tractatu 8.

Iudam detestamur. Quare Patrem benedicimus, Iudam detestamur? Benedicimus charitatem, detestamur iniquitatem. Quantum enim prestitum est generi humano de tradito Christo? nunquid hoc cogitavit Iudas, ut traderet? Deus cogitavit salutem nostram, qua redempti sumus: Iudas cogitavit pretium quo vendidit Dominum: Filius ipse cogitavit pretium quod dedit pro nobis: Iudas cogitavit pretium, quod accepit ut venderet. Diversa erga intentio, diversa facta facit. Quum sit una res ex diversis eam intentionibus si metiamur, unum amandum, alterum damnandum: unum glorificandum alterum detestandum invenimus. Sic idem & alibi, Inustum enim non est, ut improbis accipientibus nocendi potestatem, & bonorum patientia probetur & malorum iniquitas puniatur. Nam per potestatem Diabolo datam & Iob probatus est, ut iustus appareret, & Petrus tentatus est, ut non de se presumeret, & Paulus colaphizatus, ne se extolleret, & Iudas damnatus, ut se suspenderet. Quum ergo per potestatem quam Diabolo dedit, omnia iuste ipse Deus fecerit, non tamen pro his iustis factis, sed pro iniqua nocendi voluntate, quae ipsius Diaboli fuit, ei reddetur in fine supplicium, quum dicetur impiis, qui eius nequitiae consentire

De natura
boni c. 32

*tire perseuerauerint, Ite in ignem aeternum, quem parauit Pater meus Diabolo & Angelis eius. Hisce consentit Fulgentius, Bene, ait, quippe malis interitus à Deo redditur, quamuis sit malus interitus eis, qui nunc iuste deseruntur & postmodum iuste torquebuntur. In talibus enim Deus iudicium suum desertione inchoat, cruciatione consummat. Nam & hoc tempore, quo discedentes malos deserit Deus, non operatur in eis, quod ei displicet; sed operatur per eos, quod ei placet: postmodum eis redditurus, quod ab eius iustitia merentur. Recipient enim non pro eo, quod Deus bene usus est eorum operibus malis: sed pro eo, quod ipsi malè abusi sunt Dei operibus bonis. Quamobrem etsi eadem opera Satanæ hominibus & Deo tribuantur, peccati tamen auctor Deus minimè constituitur. Nam diuersa natura, finis & modus voluntatem actionesque Dei & malorum distinguunt. Ea enim omnia in Deo, summè bono pura puta sunt; in malis verò mala: ideoque in illo laudem; in hisce supplicium promerentur. Nec aliud sensit D. Caluinus (etsi id mirificè exagitent) quum ait, *Quae perperam & iniuste ab hominibus fiunt, eadem recta & iusta esse Dei opera.* Quod non so-*

Matt. 25. 41

Ad Gnomium lib. 1. cap. 27

Opusc. De aeterna praedest. pa. 958.

lūm ex apologia contra Castellionem: verum etiam ex aliis eiusdem auctoris sententiis demonstrari potest. Non enim ex charitate tantūm, quæ viro de ecclesia Dei optimè merito debetur, sed certo etiam iudicio in meliorem partem hoc dictum & similia interpretamur. Quod ex iis quæ producemus testimoniis omnibus citra præiudicium attentis, fiet perspicuum.

Comment.
in Ecl. 44. 18

Quod verò Deus, inquit, excacare atque in reprobū sensum tradere dicatur, patet ex variis Scripturæ locis, nempe quum lucem Spiritus sui aufert & frana laxat hominum libidini, ut nulla amplius ratione cohiberi possint. Satanam quoque armat efficacia erroris, ut neque ab eius insidiis caueant & fallaciis obnoxij sint, qui recusarunt veritati parere. Et alibi, Itaque quum Deus homines excacat aut reprobat, sentitæ accusari non potest. Iusta enim improbitatis & nequitie eorum pœna est, nec potest auctor mali dici, qui scelera puniendæ iustè agit. Nunc ad puniendi modum veniamus. Permittit eos Satana puniendos. Ipse enim est qui propriè permiscet Spiritum vertiginis & prauitatis: sed quia nihil agit nisi mandato Dei, propterea Deus ipse id agere dicitur, quod Satan agit. Nam quod vulgò dicunt fieri per-
missu

Ibid. c. 19. 14

DE PROVIDENTIA DEI. 105
missu Dei, nimis friuolum est effugium. Plus
enim expressit Propheta nempe inflictam à
Deo hanc pœnam, quod iustus sit index. Agis
ergo Deus per Satanam ut index per carnifi-
cem, iustasq; pœnas sumit, de iis qui ipsum of-
fenderunt. Et ut alia omittam præclarè ac
rotundè in Institutionibus suis, senten- Lib. 2. c. 4
tiam suam orthodoxam, de hoc argu-
mento exponit. Quomodo, inquit, idem opus
ad Deum, ad Satanam, ad hominem auctorem
referamus, quin vel Satanam excusemus Dei
conserio, vel Deum mali auctorem pradice-
mus? Facile, si finem agendi primùm inspicia-
mus, deinde modum. Domini consilium est ser-
ui sui patientiam calamitate exercere: Satan
molitur eum ad desperationem adigere: Chal-
dei ex re aliena præter ius & fas lucrum que-
rere affectant. Tanta in consiliis diuersitas opus
iam valde distinguit. In modo non minus est
discriminis. Satana affligendum seruum suum
Dominus permittit: Chaldeos quos ad id exe-
quendum ministros delegit, illi permittit ac
tradit impellendos. Satan alioqui prauos Chal-
deorum animos venenatis suis aculeis ad per-
petrandum id flagitium instigat: illi ad iniu-
stitiam furiosè ruunt: omniaq; membra scele-
re obstringunt ac contaminant. Propriè ergo
G 5 agere

agere dicitur Satan in reprobis, in quibus regnum suum hoc est nequitia exercet. Dicitur & Deus suo modo agere, quod Satan ipse, instrumentum quum sit iræ eius, pro eius nutu ac imperio huc atque illuc se inflectit ad exequenda eius iusta iudicia. Omitto hic vniuersalem Dei motionem: unde creature omnes ut sustinentur, ita efficaciam quiduis agendi ducunt. De illa speciali actione tantum loquor, quæ in vnoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satane, homini assignari videmus non esse absurdum: sed varietas in fine. & modo facit ut illic inculpata Dei iustitia reluceat, Satane hominisq; nequitia cum suo opprobrio se prodatur. Atque hæc quidem de peccati permissione diuina & adiuncta Dei ordinatione. Ex quibus non adeo difficile est orthodoxorum in hac quaestione sententias conciliare, quum alij hanc Dei permissionem statuunt: alij reiiciunt. Illi enim non quamuis permissionem, sed coniunctam cum ordinatione & regimine Dei intelligunt: hi verò non simpliciter tollunt, sed nudam & à Dei regimine secretam, quam nonnulli fingunt, auersantur. Qua de re, ut alios breuitatis causa prætermittam, doctissimus D. Bcza. *Permissionem enim*

enim à nobis non simpliciter tolli, quum aliter
 in bonis, aliter per malos agat Deus, sed eo sen-
 su duntaxat, quo & à Iuliano quondam usur-
 pabatur (contra quem errorem ex professo di-
 sputat Augustinus) & à nobis nunc accipitur,
 quasi videlicet voluntati & decreto opponatur,
 quoties à nobis est inculcatum? Et alibi, Et ad
 hanc distinctionem spectat recte intellectum
 οὐκ εἰρηνοῦς id est permissionis nomen, tam
 malè à nonnullis acceptum, qui Dei voluntati,
 id est decreto illud opponunt (quod Augusti-
 nus ante à nobis citatus copiosissime refutat).
 quàm rectè ab iis usurpatur, qui sic distingu-
 volunt, Dei actionem in bonis & per bonos ve-
 rè agentis, ab eodem sic per malos etiam pec-
 cantes, iusta sua iudicia exequentis, et tamen
 malum in ipsis voluntatem non efficiat, neque
 malè moueat, sed mala ipsorum voluntate bene
 utatur. Atque hinc facile colligitur, quo
 sensu ab eodem providentia paulò ante
 definiatur, Vis illa Dei sapientissima & opti-
 ma à cuius efficacitate cuncta cum facta tum
 facienda dependant. Itaque frustra ex eo
 invidiam doctissimo viro conflare mo-
 liuntur.

Contra Iu-
 lianum lib.
 5. cap. 3

Prælect. In
 cap. 9. ad
 Romanos.

Prælect. In

Ibidem.

CA-

CAPVT XIII.

ATQUE hæc quidem *de natura prouidentia* diuinæ pro tenuitate nostra differuimus. Ex quibus huius *doctrinae* *usus & utilitas* singularis elucet. Etenim sapientia, bonitatis & potentia Dei infinitæ theatrum est illustrissimum: fidei & spei fulcimentum: superbia & impatientia frænum: gratitudinis stimulus: optima denique religionis magistra. Quæ singula ut ex superioribus constant, sic & scriptis catecheticis accuratè vulgò explicantur. Quare his illustrandis & confirmandis superfedeo, ac finem facio. Hactenus *Conciliatio doctrinae orthodoxæ de prouidentia Dei*

Rom. 11. 36

ex quo, per quem, & in quem sunt omnia. Ipsi sit gloria in secula. Amen.

FINIS.

Ad CL. V.

D. FRANCISCVM GOMARVM

S. T. H. D. & Rect. Magnifi.

O D A.

O GRATA multum pagina, quæ sibi
Titulum regentis cuncta Dei facit,
Et Providentiæ temperari
Numinis asserit omne nutus!
O quàm vocatus, quamq̃ue ades utilis
Arctate parua pelle licet liber,
Future multis sed medela
Pectoribus male sauciatis!
Immane dictu, tramite denio
Quo dira multos impietas agat
Magistra falsi, fascinat
Mentibus imperitare gaudens.
Quin ipsa voces spargere non timet
Deum negantes, aut silet hoc nefas
Si fassa numen, quæ geruntur
Ire tamen regredi que nutus.
Negat suprema mentis; at omnia
Incerta ferri; siue ea fors dedit

Deditve

Dedit ve casus fluctuari
Turbine ludibrioque vano.
Contra G O M A R I qui datur ingeni
Foetus, volumen mole quidem minus
At grande rebus, mox reuellet
Horribiles animis furores.
Huc ferte gressum, queis fuit haecenus
Mens recta, gressum huc, deuius haecenus
Quos error egit, quo G O M A R I
Praesidium auspiciumque ducit.
Non tam peritè Meonidem nuci
Inclusit olim daedalus artifex,
(Si vera fama est) quam videbis
Perspicuè breuiterque paucis
Digesta chartis, singula quomodo
Connexa pendent consilio Dei,
Quaeque ille caelo, quaeque terris
Arbitrio moderatur equo.
Qua cum sagaci mentis acumine
G O M A R E monstras, hoc simul efficis
Grati nepotes quod sonabunt
Ne rapiat L I B I T I N A nomen.